

Chceme trvalý mier?

Keďže žijem v Nitre, pripomenul som si 30. marca výročie jej oslobodenia. Tento rok nielen pri známej soche červenoarmejca, ale i skromnom pomníku, ktorý je síce v úplnom centre mesta, no pre svoju nenápadnosť uniká pozornosti mnohých Nitrančanov. Je z roku 1949 a jeho posolstvo presne vystihuje vtedajšie nálady spoločnosti: „Chceme trvalý mier!“ Jednoduché, no zároveň neskutočne silné.

V posledných rokoch sa mi totiž zdá, že sme antifášizmus ako hodnotu neskutočne zdefraudovali. Ak s niekým nesúhlasíme a nechce sa nám s ním polemizovať a hľadať argumenty, tak ho jednoducho označíme za fašistu a seba automaticky umiestňujeme do vznešenej úlohy antifášistu bojujúceho proti „moderným formám fašizmu“. A rehabilitáciu skutočného fašizmu prehliadame. Pod ten novodobý sme schopní napasovať všetko, čo nezodpovedá nášmu videniu sveta, no zároveň prehliadame glorifikáciu skutočných fašistov/nacistov z minulosti. Nielen v susedstve EÚ (na Ukrajine), ale aj priamo na jej území (Pobaltie).

Z histórie antifášizmu, resp. z jeho (dez)interpretácie sme spravili nástroj geopolitických súbojov. Jedni osloboditelia sú správni a často sa preceňujeme ich úlohu aj „úpravou“ histórie: napríklad tzv. jazdy slobody na amerických veteránoch sa nesústreďujú už len do Plzne a jej okolia, ale končievajú priamo v Prahe pred veľvyslanectvom USA. Pri „iných“ osloboditeľoch mnohí každoročne slová vďaka len silene precedia cez zuby. Ako by fakt, že sloboda prišla z Východu vyvolával skôr zatrpknutosť a potupu, než pocit vďaky.

A nadôvažok, skutočné – mierové – posolstvo odboja a prvých povojnových rokov, ktoré dnes nájdeme len kde-tu na nejakom zabudnutom pomníčku, deň čo deň pošliapavame.

Napríklad pretekmi v zbrojení. Bezkonkurenčne najviac zbroja USA. Vlani ich to stálo 732 miliárd dolárov, čo predstavuje takmer 40 % celosvetových výdavkov na zbrojenie. Druhá Čína vynakladá 260 miliárd a Rusko je štvrté so 65 miliardami. Z 1,917 bilióna eur – čo je suma celosvetových výdavkov na zbrojenie – až 1,035 bilióna tvoria výdavky členských štátov NATO. Teda aj nás. Zatiaľ čo v roku 2014 tvorili výdavky SR na zbrojenie 0,99 % nášho HDP, o šesť rokov neskôr to už boli 2 % HDP.

V prepočte na hlavu stálo zbrojenie SR minulý rok jedného Slováka cca 300 eur. Každý z vás, vážení čitatelia, ste v roku 2020 nedobrovoľne zaplatili 300 eur za slovenských vojakov v Pobaltí, za F-16ky, za helikoptéry Black Hawk...

Pritom na ochranu pred skutočnými hrozbami ako sú pandémie, chudoba či klimatické zmeny vynakladáme podstatne menej financií. Aj keď sme týmto hrozbám vystavení spoločne. Bez rozdielu. A oveľa jednoduchšie by sme im mohli čeliť, ak by sme miesto vzájomných vojen pracovali na vzájomnom mieri. Na trvalom mieri, po akom túžila napríklad aj generácia Nitrančanov tesne po vojne.

Artur Bekmatov

Čitateľov zaujalo...

Spojenci si za svoj cieľ 20. augusta 1944 nešťastne vybrali aj menšiu rafinériu v Dubovej, kde povstalci počítali s pohonnými hmotami.

foto: Múzeum SNP

Slovensko zaplatilo krutú daň

Martin Krno

Ako to bolo s bombardovaním iných miest počas druhej svetovej vojny? Spýtal sa náš čitateľ Peter Vrba z Ružomberka po tom, ako si so záujmom prečítal v Bojovníku č. 5/2021 článok „Slovenské Dráždany bez pamätníka. Zatiaľ.“

Najničivejšie bombardovanie zažili Nové Zámky, osobitne pri poslednom z troch náletov uskutočnenom kobercovým spôsobom 14. marca 1945. Celkovo pri leteckých náletoch prišlo na území terajšieho Slovenska o život 7- až 8-tisíc civilistov, z toho polovica práve v Nových Zámkoch. Podľa zistení historika Petra Kaššáka bombardéry s podporou stíhačiek z 15. leteckej armády USA dislokovanej v talianskom meste Bari zaútočili u nás od júna 1944 do konca mar-

ca nasledujúceho roka 21-krát a zhodili dokopy 2557 ton bômb.

Spišská nebola prvá v Európe

Smutný príhľad z časového hľadiska zohralo okolie letiska v Spišskej Novej Vsi 24. marca 1939. Výsledkom agresie Maďarského kráľovského letectva v rámci tzv. malej vojny bolo 13 mŕtvych. Útok bol o to prekvapivejší, keď si uvedomíme, že Budapešť ako prvá uznala už 15. marca vznik Slovenského štátu. V tom

čase už mala Tisova vláda s treťou ríšou podpísanú tzv. ochrannú zmluvu. Spojenec sem, spojenec tam, Slovensko stratilo na východe ďalších 74 obcí s vyše 40-tisícimi obyvateľmi, takmer výlučne slovenskej a rúnskej národnosti.

Niekedy sa chybné uvádza, že Spišská Nová Ves bola prvým mestom v Európe bombardované cudzím štátom pred najkrvavejším konfliktom vo svetových dejinách. Jeho predohrou bola občianska vojna v Španielsku. Na bombardovaní Guerniky, v ktorej sa v tom čase nevyskytovali príslušníci republikánskej armády, sa 26. apríla 1937 zúčastnili intervenčné jednotky nemeckej Luftwaffe a Mussoliniho letectva. (Pokračovanie na str. 8)

Vojnový zločinec, píše vnučka o dedovi

Július Kolečáni

V Litve ho oslavujú ako národného hrdinu, hoci má na svedomí smrť tisícok Židov. Jeho vnučka o ňom vydala knihu, ktorú začala písať ešte jej matka. Nedokončila ju a kniha uzrela svetlo sveta až tento rok. Publikácia však nie je výnimočná len kvôli tomu.

Autorkou knihy o Jonasovi Noreikovi, litovskom generálovi a kolaborantovi s nacistami, je Silvia Fotiová, Noreikova vlastná vnučka, rodená Američanka s litovskými koreňmi. Na jej stránkach sa vyrovnáva s tým, že a ako jej starý otec kolaboroval s nacistami. Kniha sa rodila viac ako dve dekády a pod ná-

zvom Vnučka nacistu: Ako som zistila, že môj starý otec je vojnový zločinec vyšla pred niekoľkými týždňami v USA, a preto je momentálne dostupná len v angličtine.

Generál Búrka

Kto bol starý otec Fotiovej? V tridsiatych rokoch bol dôstojníkom litovskej armády s krajne pravicovými postojmi. Vystupoval pod pseudonymom generál Búrka. V roku 1933 vydal knihu Hore hlavu, Litovec!, ktorá je známa svojimi antisemitskými posolstvami. Fotiová ju nazvala litovským Mein Kampfom. V roku 1940 odišiel do zálohy, bol súčasťou ilegálnej nacionalistickej organizácie Litovský front aktivistov (LFA). Ihneď po

začiatku nemeckého útoku na ZSSR sa Noreika ponúkol wermachtu, že bude spolupracovať s Nemcami.

Keď nacisti zničili LFA, Noreika sa pridal k policajným oddielom, ktoré na okupovanom území kolaborovali s nacistami a podieľali sa na etnických čistkách. Noreika nebol výnimkou. Stál na čele Šiauliaiského kraja a z tejto pozície zriadil už v lete 1941 v meste Žagarė na hraniciach s Lotyšskom židovské geto, do ktorého sústredil židovské obyvateľstvo zo širokého okolia. O niekoľko mesiacov zostalo geto prázdne. Podľa pamätí Noreikových spolupracovníkov, ktorí po vojne emigrovali, bolo len počas júna 1941 popravených 1 800 Židov z geta. (Pokračovanie na str. 11)

Stretol som sa s Gagarinom

Špeciálne pre Bojovník

Na palube kozmickej rakety Vostok 1 sa 12. apríla 1961 stal Jurij Alexejevič Gagarin prvým človekom vo vesmíre. Pred 60 rokmi obletel Zem a po 106 minútach pristál na padáku. Ako svetovo uznávaná osobnosť zavítal o päť rokov do Československa, kde s ním tvárou v tvár, ba priam ruka v ruke strávil takmer dve hodiny vtedy 10-ročný, neskôr rozprávač – folklorista a umelecký vedúci folklórneho súboru Šumiačan Mgr. art. Marián Čupka. Toto je jeho príbeh...

V socialistickom Československu sa každý rok konali celoštátne pionierske tábory. Chodila do nich tisícka detí z každého kraja republiky. Boli to tí najlepší z najlepších, víťazi súťaží v umení, zručnostiach či vedomostných.

V lete 1966 nás spolu s bratom, menovcom Mikulášom Čupkom a jeho sestrou Blaženou vybrali ako víťazov mnohých krajských súťaží v speve a tanci, aby sme reprezentovali Banskobystrický kraj. Najskôr sme dlho cestovali vlakom do Prahy, potom autobusom do Rovišťa, asi 70 kilometrov na juh od hlavného mesta. Obrovský tábor tvorili vojenské stany, v ktorých nás ubytovali a vlastne všetko tam bolo vojenské: jedávali sme z ešusov, umývali sme sa v spoločných kovo- vých válovoch a namiesto toaliet bolo za táborem do kruhu vyhlbených 12 dier, aby sme na seba nevideli, keďže sme nad nimi čupeli chrptom k sebe navzájom.

Prezident – ignorant

Najvýznamnejším dňom bola návšteva straníckej a štátnej

delegácie, ktorú viedol vtedajší československý prezident Antonín Novotný. Keď k nám prichádzal, my, Šumiačania, sme oblečení v kroji ponúkali chlieb a soľ. Prezident na nás len zamával, kývol rukou a išiel ďalej. Jednoducho nás ignoroval.

Ale v delegácii boli aj hostia zo Sovietskeho zväzu, spomedzi ktorých najväčšou, najznámejšou a celosvetovo najpopulárnejšou osobnosťou bol prvý kozmonaut sveta Jurij Gagarin. Keď sa k nám priblížil – krásny, mladý, v nádhernej vojenskej rovnošate – so širokým a úprimným úsmevom ochutnal z nášho chleba, posolil si ho a my sme mu zároveň zaspievali ľudovú pieseň.

Spievajte, deti

A to ho tak veľmi zaujalo, že nám po rusky povedal: Даіме мне смл. Ktosi mu podal zelenú plechovú rozkladaciu vojenskú stoličku, takú tú bez operadla. Vzápätí ma zobral a posadil si ma na koleno. Blaženku na druhé, objal nás a obidvoch nás pobožkal a poprosil nás: Начинаіте неть.

A keďže sme už vtedy vedeli po rusky a poznali sme

aj ukrajinské piesne, tak sme mu spievali také i také a, samozrejme, aj naše, slovenské. Gagarin bol celý uveličený, priam nadšený a za odmenu nás vyzval: Давайме ваие вопросы. Nuž, na čo by sme sa pýtali, ak nie na jeho slávny let do vesmíru? Detailne

Jurij Gagarin v Košiciach 13. júla 1966. Prvý kozmonaut sveta bol na dovolenke v ČSSR, v utorok 12. júla zavítal vo večerných hodinách do východoslovenskej metropoly. foto: archív redakcie

nám ho opisoval, presne si napríklad spomínal, že keď letel cez atmosféru, nevidel nič iné, iba samé plamene, akoby bola raketa v ohni. Ako chlapca ma najviac zaujal jeho opis návratu, ako musel zatiahnuť za páčku, ktorá rozprestrela obrovský padák, na ktorom kapsula pomaly klesla až na zem.

Ako by ste boli moje

Bol to pre nás úžasný zážitok. A keď sme sa porozprá-

vali, opäť sme mu čosi zaspievali. Najviac nás dojal, keď o nás povedal, že „tieto deti vníma, akoby boli jeho vlastné.“ Celé stretnutie bolo veľmi srdečné. Veľmi milá a srdečná bol aj jeho manželka, ktorá sa úprimne čudovala, že sa s jej manželom vieme, hoci cudzinci, bez problémov a bezprostredne rozprávať. Ale tak dobre sa s nami

len 5 minút! Dodnes mám pocit, že si to s manželkou užívali viac ako my.

Tento silný zážitok mi zostal v pamäti nadosmrti. Dozais-ta i preto, lebo naše slovanské srdcia sa spojili, ale najdôležitejšie bolo, že my, deti z dediny, ktoré sme sa bežne museli starať o statok, pást kravky, sme zrazu dostali možnosť osobne sa stretnúť s takou svetovou osobnosťou. Zanechalo to v nás silný dojem, napríklad Blaženka si dodnes pamätá, že nad okom mal Gagarin jazvu. Úprimnosť, ktorú nám prejavil bola taká veľká, že som dodnes presvedčený, že krajší a srdečnejší úsmev človeka som v živote nezažil.

Byť prvý pre druhých

A keď som sa ho spýtal, či nás náhodou z vesmíru nevidel, ako pasieme na úbočí kravky, tak mi úprimne povedal, že toto nevidel, ale videl Zem, na ktorej by sa malo krásne žiť, na ktorej by mal vládnuť mier, aby všetci ľudia vedeli, že žijú jeden pre druhého, pre lásku, ktorá na našej Zemi existuje.

Preto je v našich myšliach spomienka naňho stále taká živá a keď sme sa o dva roky dozvedeli, že zomrel, boli sme veľmi, preveľmi nešťastní. Ale dodnes nám zostala spomienka na človeka, ktorý bol prvým vo vesmíre, čo nás poháňalo, aby sme sa v niečom usilovali byť prvými aj my. Nezáleží na tom v čom, len nech je to niečo, čo pomôže aj iným ľuďom.

Spracoval Braňo Ondruš

Oslobodenie Bratislavy

Braňo Ondruš

V prvý deň tohto týždňa sme si pripomenuli 76. výročie oslobodenia slovenskej metropoly. Keďže tento rok bol 4. apríl veľkonočným pondelkom, SZPB si pamiatku osloboditeľov pripomenul už 31. marca. Kvôli pandémie skromne, ale o to úprimnejšie a vďačnejšie.

Na slávnom Slavíne položili vence predseda Zväzu Pavol Sečkář, tajomník Viliam Longauer a vedúci koordinačného oddelenia Jozef Ťažký.

Za bratislavský OblV SZPB priniesli kyticu kvetov jeho predseda Martin Krno, tajomníčka Katarína Fričová, členka výboru Kamila Bacigalová a ďalší členovia Zväzu z hlavného mesta.

Trojica predstaviteľov vedenia SZPB položila popoludní veniec aj k Pomníku víťazstva na námestí Eugena Suchoňa. Zväz tak ani v ťažkých podmienkach nezabudol na pamiatku 742 sovietskych vojakov a 121 civilistov, ktorých mali na svedomí nemeckí a maďarskí okupanti. Hlavné mesto ZSSR oslobodenie Bratislavy oslávilo dvadsiatimi salvami z 220 diel. Foto B. Balogh

Pripomienka v Senci

Ján Rohár

Za účasti primátora Dušana Badinského, viceprimátora Juraja Gubániho a predsedu ZO SZPB Zdenka Martona si 1. apríla pripomenuli oslobodenie Senca. Z mesta, ktoré bolo od Viedenskej arbitráže súčasťou Maďarska, vytlačili sovietski vojaci Nemcov a Maďarov na územie dnešného Rakúska.

Červená armáda vstúpila do Senca od Réce a postupovala po Štefánikovej ulici. Druhý prúd vojska postupoval od Sládkovičova na železničnú stanicu, aby prerušil významný dopravný uzol. Boje na území Senca boli krátke. Niekoľko padlých pochovali na Hornom Majeri pri ceste do Pezinka a neskôr ich pozostatky preniesli na Slavín. Senčania spomínajú s vďakou za oslobodenie spod fašistickej tyranie. Foto autor

Najväčší sovietizátor? Cisár Jozef II.

Martin Krno

Na Slovensku by sme mali mať až dva národné cintoríny (NC). Nielen v Martine, ale aj v hlavnom meste. Navrhla to skupina poslancov NR SR za všetky štyri vládne strany.

Najstarší zachovaný – Ondrejský – cintorín Bratislavy je od roku 1988 národnou kultúrnou pamiatkou. Mnohé z náhrobov sú umelecké diela. A na nich mená nemeckých a maďarských šľachtických rodov, veľaväzených mešťanov. Ale Slovákov spomedzi nebožtíkov spred roka 1945 tam napočítate na prstoch jednej ruky. Na rozdiel od „ekumenického“ cintorína v Martine tu pochovávali iba katolíkov.

Ani Robinson nebol Slovák

Predkladatelia návrhu argumentujú napríklad biskupom Jácintom Rónayom, ktorý učil Košútových synov, princa Rudolfa a veľkokňažnú Valériu či Pála Csata, členom Akadémie Márie Terézie a Kisfaludyho spoločnosti. Úradník a diplomat Karl Jetting, bratislavský Robinson, síce precestoval kus sveta, no sotva pochopil zvyšné Slovensko.

Z tých novších uvádzajú nemeckého mäsiara Rudolfa Manderlu, ktorý dal postaviť prvý „mrakodrap“ v republike, láskavú postavičku Schöner Náciho a konečne i významnú osobnosť nášho národného života Vavra Šrobára. Pritom sa vyhli širokým oblúkom ďalšiemu signatárovi Martinskej deklarácie Emanuelovi Lehocému, zakladateľovi Slovenskej sociáldemokratickej strany. Zrejme je v ich očiach podozrivý socialista, hoci zomrel pred 90 rokmi.

V Martine miesta dost

My, zo SZPB, spolu s inými združeniami chodíme rok čo rok s kyticami k pomníku Šrobára,

ktorý bol o. i. predstaviteľom protifašistického hnutia a spolupredsedom povstaleckej SNR. Z odbojárov tam nájdeme i hrob Milana Poláka, najbližšieho spolupracovníka generála Jána Goliana, a mladých partizánov – bratov Ľudovíta a Jožka Novorkovcov, ktorí zahynuli v boji proti nacistom 21. septembra 1944 pri Turčianskom Dure.

V Martine leží vyše 300 významných Slovákov a Sloveniek z 19. a 20. storočia. Čo hrob, to maturitná otázka... Poslanci však spomínajú iba osobnosti z 19. storočia a manipulujú i s ďalšími súvislosťami. Cintorín je vraj už zaplnený, pritom pred dvoma desaťročiami sa rozšírila jeho plocha o 90-tisíc (!) štvorcových metrov.

Zákonodarcovia by sa namiesto zmätočných úvah o tom, ako Martin od vzniku ČSR stráca na význame, mali radšej zamyslieť nad tým, prečo štátna moc dlhodobo nerealizuje zákon NR SR z roku 1994, ktorý definuje metropolu Turca ako centrum národnej kultúry Slovákov.

Začiatok nového v anonymite

Autori sa v druhej časti správy zrazu neodvolávajú na dávnejšie zosnulých, ale na tých, čo niečo znamenali údajne až po vzniku samostatného Slovenska. Na prezidenta Michala Kováča, komika Júliusa Satinského či na osobnosti demokratického exilu, akými boli manželka Kalinovci. My sme na Ondrejskom cintoríne objavili relatívne čerstvé hroby šiestich umelcov, no aj novučké, masív-

ne hrobky, jednu bez akéhokoľvek označenia.

Desaťročia sa tu nepochovávalo, teraz to môže primátor povoliť iba „osobnostiam kultúrneho, umeleckého a politického života a ďalším, ktoré sa významným spôsobom pričinili o rozvoj Slovenskej republiky alebo jej hlavného mesta“. Na otázku, o čo sa zaslúžili verejnosti neznáme alebo úplne anonymné rodiny, nám magistrát do uzávierky neodpovedal.

Z dôvodovej správy sme sa však dozvedeli iné „historické fakty“. Napríklad, že sa Bratislava stala hlavným mestom SR až na konci minulého storočia. V nadväznosti na martinický vraj nový národný cintorín „umožní občanom SR ako aj zahraničným návštevníkom nájsť a vzdať hold dejateľom a osobnostiam národného, kultúrneho i politického života Slovenska, ktorých životná púť sa skončila po vzniku samostatnej republiky.“ Nuž, dnes môžu vzdávať hold akurát siedmim!

Zbytočné ideologizovanie

Iste, na Ondrejskom cintoríne stojí alebo aj leží kopa ošarpaných pomníkov, no hrobov je tam riadne nahusto. Kto bude rozhodovať, ktoré treba definitívne zlikvidovať? Ako to bude vyzeráť, keď sa neogotické náhrobníky budú strievať s hypermodernými? Vytvorí sa nebudaj skupina poslancov, ktorá bude posudzovať, kto si zaslúži „VIP parcelu“ a kto nie? Alebo bude o tom rozhodovať hodnotová orientácia členov komisie či stranícka príslušnosť aktuálneho šéfa magistrátu?

Návrh nepríčetne ideologizuje problém. Keďže sa v 70. rokoch minulého storočia pri rozširovaní Karadžičovej ulice zni-

čil celý rad cenných hrobiek, podľa poslancov mala nasledovať „úplná likvidácia cintorína s odôvodnením, že v novej, socialistickej Bratislave, nesmú prekážať tmárske symboly, rozumej, kresťanské kríže“. Ale veď ich v socialistickom Československu boli plné cintoríny. Na troch miestach to v dokumente označujú za sovietizáciu, čo sa netvrdilo ani v Bratislave nahlas pred 33 rokmi.

Keby autori zašli do Petrohradu, zistili by, ako „sovietizácia“ pokročila trebárs v troch historických cintorínoch pri Lavre Alexandra Nevského. Bodaj by sme sa my tak starali o mohyly osobností národa!

Podľa tejto logiky bol najväčším sovietizátorom v našich dejinách rakúsky imperátor Jozef II., ktorý prikázal masívne rušenie cintorínov v centrách miest. Mal na to rozumné, zväčša hygienické argumenty, ktoré platia dodnes. Či nie?

Dostane poslednú ranu

Pritom práve návrh poslancov počíta s ďalšou likviditou starých hrobov, aby uvoľnili miesto novším, lukratívnejším klientom. Aj v tomto prípade ide totiž až v prvom rade o peniaze. Poslanci požadujú, aby sa k 200-tisíc eurám, ktoré každý rok uvoľňuje bratislavská samospráva na údržbu tohto priestranstva ešte prihodila zo štátneho rozpočtu rovnaká suma. Pritom Martin – ako nás informovali z mestského úradu – dostáva z kapitoly ministerstva kultúry priemerne 35-tisíc eur ročne.

A prečo by sa o štatút národného cintorína nehlásili aj evanjelici pri bratislavskej Kozjej bráne, samosprávy v Modre, Banskej Bystrici, Brezne aj

Architektonicky pekný náhrobnik s anjelikom – puttim, ale ani v bedekeri sa neuvádza, kto to bol Johann Jacob Gurth.

ďalšie mestá? Nečudo, že sa úspešne rozbehla petícia Národný cintorín je len jeden. Žiadosť o stiahnutie novely zákona podporujú mestskí i krajskí poslanci, Rada národnej kultúry (poradný orgán primátora Martina), predseda Matice slovenskej Marián Gešper a tamojšia oblasťná organizácia SZPB.

Naopak záhadne mlčia najviac zainteresovaní: Pamiatkový úrad, magistrát hlavného mesta ako správca Ondrejského cintorína a jeho vlastník – Rímskokatolícka cirkev, farnosť Bratislava – Blumentál. Ak parlament schváli dva národné cintoríny, mohli by sme mať aj dve Národné rady. Hádám by v tej druhej, hoci aj so sídlom v Martine, iniciovali a prijímali kompetentnejšie zákony.

Foto: autor

Bratislavskí odbojármi v Národnom cintoríne v Martine pri hrobe Aničky Jurkovičovej-Hurbanovej, 30. októbra 2018.

Absurdný a chaotický návrh

Návrh zákona pokladám za absurdný a prameniacy z nepochopenia mechanizmov štátnej pamiatkovej starostlivosti. Jej základným princípom je možnosť vyhlásiť nehnuteľnú vec v záujme jej ochrany za národnú kultúrnu pamiatku.

Takýto štatút má NC v Martine aj viaceré staré bratislavské cintoríny, sú teda na rovnakej úrovni. Národný cintorín je len názov starého martinského mestského cintorína, ktorý sa najprv spontánne zaužíval vo vedomí verejnosti a až potom sa aj oficiálne zakotvil. V žiadnom prípade nejde o vyššiu kategóriu pamiatky. Stal sa jedným zo symbolov slovenského emancipačného hnutia ešte pred rokom 1918. O žiadnom z ďalších cintorínov sa to nedá povedať.

Predkladaný legislatívny návrh je chaotický i z toho pohľadu, že chce vyhlásiť za NC v Bratislave len niektoré hroby Ondrejského cintorína. Bratislava bola multikultúrnym a viacnárodným mestom s osobitným charakterom, históriou a šarmom. Tomu zodpovedá aj skladba hrobov na starých cintorínoch. Teda ktorému národu by vlastne mal patriť tamojší zamýšľaný NC? Slovenskému, nemeckému či maďarskému?

Zdenko Ďuriška
vedúci oddelenia Národného biografického ústavu Slovenskej národnej knižnice
a autor monografie Národný cintorín v Martine, pomníky a osobnosti

Žiadne oprašovanie. Zdravotníctvo

Braňo Ondruš

Zdravotníctvo je stredobodom spoločenskej pozornosti aj v čase pokoja. Za posledný rok je takmer jedinou dôležitou témou. V akom stave musí pandémii čeliť a v akom bude po nej? Máme sa ako pacienti budúcnosti obávať, alebo môžete čakať zlepšenie? Na otázky Bojovníka odpovedá ten najpopulárnejší, dlhoročný prezident Slovenskej lekárskej komory Marian KOLLÁR.

Ako sa s dopadmi pandémie vyrovnáva slovenské zdravotníctvo ako systém?

Dopady pandémie jednoznačne potvrdzujú správnosť našej kritiky zdravotníckej politiky slovenských vlád za posledných 25 rokov. Dobré zdravotníctvo musí mať vždy rezervy – materiálne, finančné, ale v prvom rade personálne. V tomto vidíme problém hlavne v súkromných nemocniciach, lebo záujmom súkromného majiteľa nie je vytvoriť dostatočné rezervy, pretože to preňho predstavuje ďalšie dodatočné náklady. Jeho prioritou je zisk. Nespochybnujem, že zdravotníctvo musí fungovať efektívne, ale prvoradou úlohou zdravotníctva je vyličený pacient. Je dôležité, aby sme sa poučili a pochopili, že musíme nájsť rovnováhu medzi finančne zvládateľnou a zároveň dostatočne kvalitnou a dostupnou zdravotnou starostlivosťou.

Máte pocit, že si to uvedomujú aj tí, ktorí zdravotníctvo riadia, prípadne ho môžu riadiť v budúcnosti? Politici sprava i zľava?

Teraz politici hovoria, že do zdravotníctva musíme investovať, musíme spraviť zásadné zmeny, systém musí fungovať úplne inak. Lenže na základe mojich dlhoročných skúseností sa obávam, že keď tlak pomíne, zasa sa presadia tí, ktorí zo zdravotníctva profitujú a opäť nastavia jeho fungovanie tak ako doteraz, aby sa niektorí ľudia na ňom nabalili. Vždy som sa najneskôr do mesiaca stretol s novým ministrom a vždy som od neho počul, že má veľké ciele a že zásadné zlepšenia zdravotníctva sú prioritou jeho i celej vlády. Na druhom stretnutí som zvyčajne počul, že to nie je také jednoduché. A keď sme začali ponúkať návrhy, už to viedlo ku konfliktom, že to nejde tak rýchlo a jednoducho, lebo je to zložité. A viac sme sa zväčša nestretli. Bojím sa, že to bolo neraz aj preto, lebo ministri nemali dostatočný politický výtlak a za nitky ťahali väčšie či menšie finančné skupiny so záujmami v zdravotníctve.

Priniesol by lepší stav zdravotníctva lepšie výsledky v boji s pandémiou?

Obávam sa, že našim hlavným problémom je riadenie toho boja. Lebo, ak si niekto za „bojisko“ s pandémiou vyberie nemocnice, alebo jednotky intenzívnej sta-

rostlivosti, v tej chvíli prehral. Pandémiu musíme zachytiť prevenciou a na úrovni ľudí. V prvom rade treba zabrániť vyčerpaniu zdravotníctva. Preto sme zdôrazňovali, že najdôležitejšie sú opatrenia proti šíreniu vírusu. Ak už sa toto nepodarí, ešte môže pomôcť ambulantný sektor. V prvom rade by sme mali tú najväčšiu časť chorých zachytiť v ambulanciách. Od diagnostiky, cez liečbu. Na tejto úrovni sa vyhráva boj s každou pandémiou.

Čiže najviac si túto situáciu odnášajú nemocnice?

Preťažené nemocnice znamenajú kolaps celého zdravotného systému. Nezvládli sme ten prechod medzi ambulantnou a ústavnou starostlivosťou. Na začiatku sme oceňovali, že sme boli prizvaní k rozhodovaniu. Premiérovi Matovičovi som už vtedy zdôraznil, že tento boj nemôžeme vyhrať bez spolupráce s občanmi. Občania musia vláde dôverovať a vláda musí dôverovať občanom. Dnes už ani neviem, kedy a prečo sa začali odporúčania odborníkov ignorovať. Hoci

ambulantní lekári pracujú na plné obrátky, už nedokázali zachytiť infikovaných v počiatkovom štádiu, čím sa nám neúmerne naplnili nemocnice, nestačili kapacitne a padol nám celý systém.

Zostaňme pri spomínaných ambulanciách, pretože najmä starých ľudí predovšetkým na dedinách, v okrajových častiach okresov čoraz viac zaťažuje zhoršujúci sa prístup ku všeobecným lekárom. Považujete situáciu za vážnu aj Slovenská lekárska komora?

Myslím si, že závažnosť situácie si uvedomuje aj ministerstvo zdravotníctva. Podobné problémy máme dnes na všetkých úrovniach, ale ambulantná je najdôležitejšia. Ak totiž nefunguje vstup pacienta do systému zdravotnej starostlivosti, nedokážeme to napraviť na ďalších úrovniach. Aby sa pacient nestratil v systéme, potrebuje dobrú a kvalitnú informáciu už na začiatku procesu.

Takže stav ambulantnej starostlivosti považujete aj vy za zlý?

Ambulantný systém hrá zásadnú úlohu v potrebných zmenách zdravotníctva v najbližšom období. Pretože dnes tento systém nefunguje. Ak všeobecný lekár denne vyšetří vyše 60 pacientov, nemôže sa im dostatočne venovať tak, ako by sám chcel. To neznamená, že nedostanú zdravotnú starostlivosť, lenže my máme pacienta nielen ošetriť a vyšetriť, máme ho i poučiť a nasmerovať ho ďalej v prípade, ak u nás nekončí. Nepochybujem, že na toto dnes v ambulanciách lekári nemajú čas. Ak všeobecný lekár vypraví pacienta odporúčaním, nájdete si dobrého kardiológa, alebo s týmto by ste mali ísť do nemocnice, ale vyberte si nejakú dobrú a hlavne dobrého lekára, ktorý Vás odoperuje, tak systém zlyháva.

Zlyháva kvôli nedostatku peňazí?

Ale toto nesmie byť len o peniazoch. Musíme mať perfektnú ambulantnú zložku, úplne inak vybudovanú sieť nielen všeobecných lekárov pre dospelých a dorast, ale aj sieť špecialistov. Pacient, keď prekročí prah prvej ambulancie, čo je väčšinou u všeobecného lekára, musí byť manažovaný až do momentu, kým ho príbuzní alebo sanitka neodvezú domov ako vyličeného. Dovtedy nemá byť jeho sta-

rosť, kam sa má a za kým pohnúť, či ide dobrým smerom, koho si má kde hľadať, celá organizácia musí byť nastavená tak, aby sa nám v systéme pacient nestratil. Aby všetky zložky spolupracovali a nadväzovali na seba a aby sa ušetrilo množstvo času, ale aj peňazí tým, že v systéme pacient chaoticky koluje.

Čo považujete za kľúčový problém všeobecného lekárstva na Slovensku?

Predovšetkým nedostatok lekárov, ale kľúčový problém spočíva v tom, že sú prestarnutí. Veľký podiel je už v dôchodkovom veku, alebo na jeho prahu. Tento problém budeme musieť riešiť okamžite po potlačení pandémie. Chápem, že teraz sa sústreďujeme na ňu, ale môžem povedať, že SLK už návrhy pripravené má. Musia sa však toho chytiť politici a zrealizovať to.

Avšak nie je možné pripravovať rozhodnutia už dnes?

Môžem povedať, že s ministerstvom zdravotníctva sme sa pustili do novej reformy systému. Do takej reformy, ktorá bude apolitická. Čiže tak, aby každá nová vláda nezačínala vždy od nuly, ale aby tu bola jasná línia, ktorú odborníci podporujú. Zásadné systémové zmeny, ktoré budú v prospech v prvom rade pacienta, ale nemôže byť do toho nezainteresovaný aj zdravotnícky pracovník. V opačnom prípade môže byť celá zmena neúspešná.

Musíme s takýmito krokmi počkať, kým sa skončí pandémia?

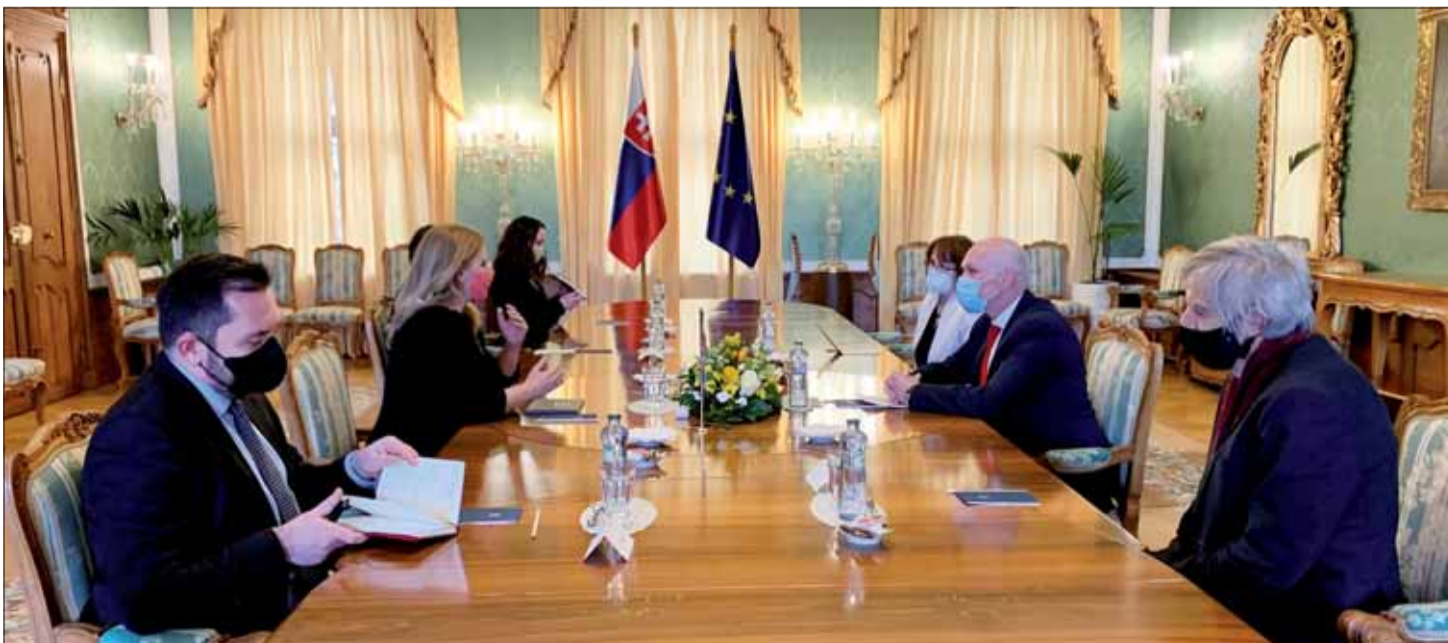
Súhlasím s vami, že nie je možné čakať s prípravou. Na druhý deň po potlačení pandémie musíme začať s realizáciou prvých krokov.

Pýtam sa preto, lebo už vlni bola pandémia, ale minister zdravotníctva predstavil návrh, aby sa posilnili kompetencie všeobecných lekárov. Považujete toto za možné riešenie problémov s nedostupnosťou špecializovanej ambulantnej starostlivosti?

Určite áno, ale v súčasnej personálnej situácii a vekovej štruktúre všeobecných lekárov to považujem za výstrel od boku a naslepo. Pred chvíľou som povedal, že všeobecní lekári majú bežne 60 až 70 pacientov denne. Je absolútne nemožné, aby väčšina z nich bola schopná sa dôslednejšie venovať pacientovi s hypertenziou, alebo s diabetom, hoci aj nie komplikovaným, alebo liečili rôzne endokrinopatie a podobne. Takýto prístup si vyžaduje v prvom rade dostatok času. A najmä musíte detailne informovať pacienta o tom, čo môže a čo nie. A bez toho, aby som niekoho urážal, musím pripomenúť vek veľkej časti všeobecných lekárov. Preniesť časť povinností špecialistov na ľudí, ktorí sú desiatky rokov zvyknutí na nejaké postupy, pracovať s počítačom nie je pre nich každodenný chlebič, by jednoducho bolo nezodpovedné.

Takže možno áno, ale v iných podmienkach?

Je prirodzené, že mladá generácia lekárov prichádza s novými zručnosťami, ale ak sa nezvýšia počty všeobecných le-

Prezident a obaja viceprezidenti SLK sa 27. januára stretli s prezidentkou Zuzanou Čaputovou.

potrebuje zásadné zmeny

Očkovanie je kľúčové

Tlačová konferencia k aktuálnej situácii 2. marca.

károv, presun kompetencií na nich nemá šancu uspieť, bude ťažko v širšom meradle realizovateľný. A tie počty sa musia zvýšiť rapídne, to zdôrazňujem, rapídne.

Ktoré opatrenia podľa vás môžu viesť k zvýšeniu počtu všeobecných lekárov?

Je to mix vzájomne prepojených opatrení. Nemôžete dosiahnuť fungujúci systém s niekoľkými čiastočnými zmenami. Málokto vie, v akom stave je naše zdravotnícke vysoké školstvo, akým triviálnym problémom tam vyučujúci čelia. A málokto vie, že muži dnes absolútne strácajú záujem o štúdium medicíny. Hoci sú niektoré odbory pre ženy nesmierne náročné, feminizácia lekárstva je viditeľným trendom. Nízka atraktivita vyplýva z toho, že toto povolanie je veľmi zodpovedné, už pri menšej chybe môže mať nepredvídateľné trestnoprávne dôsledky, je psychicky náročné, celý život sa musíte vzdelávať a tiež z toho, že platy lekárov nie sú atraktívne. A mnohí muži sa stále prirodzene cítia byť živiteľmi rodín. Lenže dnes sa dobre zarába inde, nie v zdravotníctve.

Takže kľúčom sú vyššie platy?

Opakujem, že opatrenia musia byť previazané. Dôležitá je atraktivita, lekárske pracoviská musia vyzerať úplne inak, ako je to dnes. Platí to o ambulanciách, poliklinikách i nemocniciach. Už aj v susednom Česku robia naši kolegovia v inom prostredí, s inou technikou, ponúkajú sa tam a skúšajú inovatívne riešenia. Ponúknuť vyššie platy za prácu so starou technikou, v ambulancii alebo na oddelení, kde padá omietka a na toaletách sú plesne, jednoducho nepomôže.

Uvedomujú si takýto obraz zdravotníctva už aj študenti?

Samozrejme, veď na svoje budúce pracoviská chodia už počas svojho štúdia. Navyše sa v rámci programov medzinárodných výmen dnes už bežne dostávajú do zahraničia, takže ten stav vedia konfrontovať s realitou inde v Európe. Preto mnohí absolventi medicíny nemajú záujem zostať po skončení štúdia u nás. Bez toho, aby sme hovorili o platovom ohod-

notení narážame na veľa odrádzajúcich faktorov.

Ako je možné, že napriek tomu sa u nás stále robí dobrá medicína?

Robí sa aj vynikajúca, ale to je len vďaka odhodlaniu a obetavosti samotných zdravotníkov. A to sa nám ukázalo teraz počas pandémie – že nemáme už žiadne rezervy. V tom spočíva najväčšie aktuálne riziko pre slovenské zdravotníctvo. Pretože po tom všetkom, čím si za posledný rok prešli zdravotníci po celom Slovensku, keď si uvedomili aj vlastné ohrozenie, dokonca ohrozenie svojho života, už toho majú mnohí dosť a sú rozhodnutí odísť. Nielen tí, ktorí sú už v dôchodkovom veku, vážne uvažujú, či v týchto podmienkach chcú pôsobiť aj naďalej. Mnohých veľmi poznačili úmrtia našich kolegov.

A zdá sa, že ani ustúpenie pandémie nemusí situáciu zdravotníkov uľahčiť, lebo jedným z aktuálnych dôsledkov je odkladanie neurgentných výkonov. Nehrozi, že tieto odložené výkony teraz vytvoria nový tlak na ambulancie i nemocnice?

Myslím si, že to bude mať následky na úrovni druhej pandémie. Lebo, ak sa vám pokazí auto, tak ho odložíte a môžete ho opravovať neskôr. Lenže pri zdravotných

problémoch ľudí to tak nefunguje. Nie je to len otázka toho, kedy budeme týchto ľudí znovu liečiť, pravidelne sledovať či operovať. Otázka znie, kto to bude robiť. Zdravotníci sú od marca minulého roku bez dovolenky, sú maximálne vyčerpaní. A naraz možno zistíme, že potrebujeme, aby sa pre dobehnutie zameškaného robilo napríklad aj na dve zmeny. My, zdravotníci, si to uvedomujeme a preto už uvažujeme nad možnými riešeniami. Totiž, nebavíme sa len o fyzickom, ale i psychickom vyčerpaní. Ako môžu lekári v takom stave diagnostikovať a liečiť?

A ako sa s touto situáciou majú vyrovnávať pacienti, sužovaní bolesťami či inými problémami, hoci nie sú v priamom ohrození života?

Je vysoko pravdepodobné, že v mnohých prípadoch môže ten odklad spôsobiť nenapraviteľné škody, čo ešte viac zhorší pozíciu a prácu lekárov.

Tento mesiac vrcholia prípravy Plánu obnovy a odolnosti, ktorý je akýmsi príslubom potrebných investícií do zdravotníctva. Spĺňa vaše očakávania?

My sme neboli prizvaní k jeho príprave, čomu rozumieme, keďže ide o vládný dokument. V princípe ho vnímam ako veľkú príležitosť a nielen pre zdravotníctvo. Ale má to jedno „ale“. Musia na tom robiť správni ľudia a musia mať jasnú víziu, priestor a podporu na jeho presadenie do reálneho života. Dúfam, že so zdravotníctvom budeme vedieť pohnúť, ale už to nesmie zostať v rovine želaní. Plán obnovy nám môže pomôcť začať dôležité zásadné zmeny, ale začať musíme stabilizáciou zdravotníckeho personálu. Ak v kvalitných nemocniciach nebudú pracovať kvalitní zdravotníci, alebo ľudia, ktorým na tej práci bude záležať, tak to ku kvalitnému zdravotníctvu neprispieje. Potrebujeme pripraviť realizovateľný plán, ktorý reálne zlepší slovenské zdravotníctvo.

A zopakujem, že musí ísť o zásadné zmeny. Žiadne čiastkové „oprašovanie“ aj tak nefungujúceho systému, alebo výmena niektorých „súčiastok“, nám nepomôže. Dôležité je, aby to robili ľudia, ktorí majú nielen chuť a predstavy, ale aj schopnosti. Vedenie nášho zdravotníctva takých ľudí potrebuje ako soľ. Foto: SIK

Spolu s Lekárskym odborovým združením reagoval M. Kollár 25. marca na chaos v pandemických PN pre zdravotníkov.

Ako vnímate už niekoľko týždňov prebiehajúci súboj okolo vakcíny Sputnik V? Alebo vôbec okolo používania registrovaných či neregistrovaných vakcín.

V prvom rade potrebujeme vakcín čo najviac a musíme zrýchliť tempo očkovania. Z pohľadu lekára môžem povedať, že každá bezpečná vakcína v tele má význam do budúcnosti. Vakcína je jediným možným riešením a jedinou cestou, ako sa z tohto pekla dostať. Preto sme aj verejne privítali nákup vakcíny Sputnik V. Politické hry o vakcínach by sa mali vrátiť do odbornej roviny. A v nej si vyberáme z dvoch riešení, z ktorých je jedno horšie a druhé lepšie, hoci aj to lepšie môže sprevádzať nejaké riziko. Každý, kto kritizuje nejaké riešenie, musí v čase pandémie okamžite ponúknuť lepšie. Z nášho pohľadu je otázka Sputnika V predovšetkým otázka papierov. S ruskými vakcínami mám už dlhoročné skúsenosti a dobré. Rusko je oddávna očkovacia veľmoc a s ich vakcínami máme my všetci starší ako 20 rokov svoje skúsenosti. Podobne si myslím, že je to aj so Sputnikom V, ale na to, aby sme ho pustili do obehu, musí mať aspoň našu národnú akceptáciu. Samozrejme, pacienti vždy musia byť dostatočne informovaní o možných rizikách. To však je aj pri ostatných vakcínach. Koniec-koncov, vždy to ale bude aj o nás – lekároch.

Je z pohľadu lekára správne prijímať rozhodnutia, ktoré nesú istú dávku rizika vo vzťahu k pacientom?

Lekári sa v takej situácii ocitajú neraz. A dokonca neraz majú na rozhodnutia len minúty, alebo možno dokonca sekundy. Celý život sa riadim pravidlom, že nie je dôležité, čo chceš spraviť, ale čo musíš spraviť. A niekedy musíme spraviť rozhodnutia, ktorých výsledok nie je istý, ale musíme ho urobiť, lebo rozhodujeme o zdraví a životoch tisícok ľudí. V tejto chvíli stojíme pred mimoriadne dôležitým rozhodnutím, ktoré nebudú robiť lekári, ani naša komora. Samozrejme, vieme povedať náš názor. Vždy sme sa vyjadřili, keď nás niekto požiadal. Neuhýbame alibisticky.

Telemedicína

Jednou z inovácií v zdravotníctve je telemedicína. Má aj vo svetle terajšej skúsenosti „medicína na diaľku“ reálne uplatnenie?

Neviem, ako to bude vyzerať v ďalekej budúcnosti, ale v najbližších rokoch priestor pre jej široké uplatnenie nevidím. Medicína je o kontakte, o priamom živom kontakte lekára s pacientom. Telemedicína je možno vhodné krízové riešenie, keď lekár nemá na výber, lebo sa nemôže k pacientovi dostať. Elektronicky môžeme poslať výsledky, vystavovať recepty, ale diagnostiku a liečenie pacienta musíme v princípe robiť „naživo“.

Invázia nacistického Nemecka

Nebojša Kumanović, riaditeľ Archívu Vojvodiny v Novom Sade

Špeciálne pre Bojovník

Záujemcovia o novodobú históriu iste vedia, že Aprílová dohoda je zmluva medzi dovtedy povstaleckým vedením Demokratickej strany s umiernenými členmi niekdajšej HSLS, ktorá prispela k víťazstvu tejto strany vo voľbách roku 1946. Menej známy je pojem Aprílová vojna, teda invázia vojsk hitlerovského Nemecka a jeho spojencov pod krycím názvom Direktíva 25 proti Juhoslovanskému kráľovstvu, ktorá sa začala v skorých ranných hodinách 6. apríla 1941.

Nebojša Kuzmanović sa narodil 10. októbra 1962 v bosnijskom Gradačaci. Vysokoškolský diplom získal na Filozofickej fakulte v Novom Sade. Pracoval v televízii a rádiu Nový Sad, bol redaktorom viacerých literárno-vedných časopisov. V roku 2009 obhájil dizertačnú prácu *Srbsko-slovenské literárne a kultúrne vzťahy v romantizme. Je členom Spolku spisovateľov Vojvodiny, Matice srbskej i slovenskej. Zhromaždenie Vojvodiny ho v roku 2016 zvolilo za zástupcu tajomníka pre kultúru, verejné informovanie a vzťahy s náboženskými spoločnosťami. Od júla 2018 zastáva post riaditeľa Archívu Vojvodiny v Novom Sade.*

Trvala síce len jedenásť dní, čo však nie je málo voči šesťtyždňovej agresii proti Francúzsku v predchádzajúcom roku. Nehovoriac o okamžitej kapitulácii Československa po mníchovskej zrade na jeseň 1938. Bezprostredným výsledkom bolo delenie vojnovéj koristi – územných ziskov medzi Nemeckom, Maďarskom, Bulharskom a Talianskom, ktoré získalo ako bonus juhoslovanské vojnové loďstvo. Vznikla Nezavisna država Hrvatska – ustašovské Chorvátsko, ktoré sa stalo balkánskym pantantom ľudáckeho Slovenského štátu, a súčasne sa zrodilo najmasovšie partizánske hnutie v Európe.

Počas prvých mesiacov roku 1941 politické postavenie formálne neutrálneho Kráľovstva Juhooslávie bolo čoraz ťažšie. Krajina prechádzala búrlivými vnútropolitickými krízami, ktoré vyplývali z nedostatočne vyriešených medzietnických vzťahov. Zároveň bola vystavená viacerým zahraničným tlakom a cudzím spravodajským službám na svojom území.

Nacistické Nemecko sa po bleškovej vojne v západnej Európe chystalo na prechod svojich armádnych zložiek cez Rumunsko a Bulharsko s cieľom zaútočiť na Grécko. Juhoosláviu obklopili zo všetkých strán Hitlerovi spojenci a satelitné štáty po tom, čo sa Sofia začiatkom marca 1941 pripojila k Osi Berlín-Rím-Tokio.

Lepšia vojna ako pakt

Vláda Dragišu Cvetkovića si uviedomovala mimoriadne zložité globálne podmienky, po mesiacoch rokovanií 25. marca podpísala vo viedenskom Belvederi protokol o pristúpení Juhooslávie k tzv. paktu troch veľmocí. (V tom istom paláci sa 2. novembra 1938 konala viedenská arbitráž, ktorou Hitlerovo Nemecko a Mussoliniho Taliansko donútili ČSR vzdať sa v prospech Maďarska územia na juhu Slovenska a Podkarpatskej Rusi. – pozn. red.)

Nemecko chcelo zabezpečiť stabilnú situáciu na svojich južných hraniciach, čo malo veľký význam najmä preto, lebo v tom období prechádzala „tisícročná ríša“ intenzívnymi prípravami na najväčšiu vojenskú operáciu v dejinách ľudstva s tajným označením Barbarossa. Tá si vyžadovala zapojenie podstatnej časti Wehrmachtu pozdĺž hranice so Sovietskym zväzom.

Dva dni po podpísaní protokolu – 27. marca však v Belehrade vypukli masové demonštrácie proti spojenectvu s nacistickým Nemeckom pod heslami, z ktorých je najznámejšie *Lepšia vojna ako pakt, lepší hrob ako otrok!*

V ten istý deň skupina protinacistických a probritských dôstojníkov vykonala štátny prevrat, zvrhla vládu, uväznila väčšinu ministrov, vyhlásila 17-ročného kráľa Petra II. za plnoletého a formálne mu odovzdala moc. Zároveň bol zostavený nový kabinet na čele s armádnym generálom Dušanom Simovićom. Ľudia to oslavovali v uliciach Belehradu. Podporu tomuto vývoju poskytla aj Veľká Británia, ktorej spravodajská služba sa podľa neskôr objavených archívnych dokumentov aktívne podieľala na organizácii puču.

Krvavá pravoslávna Veľká noc

Marcové turbulencie v Juhooslávii vyvolali hnev popredných nacistov, osobitne Adolfa Hitlera,

ktorý mal averziu k Srbom už len preto, lebo ich považoval za zodpovedných za vypuknutie prvej svetovej vojny po sarajevskom atentáte. Udalosti mali závažný vplyv na plány Berlína ohľadom invázie do ZSSR, o niekoľko dní oddialili jej začiatok.

Napriek pokusom Simovićovej vlády o zmiernenie vzťahov s Nemeckom, nacistický vojnový mechanizmus rozkrútil

Kráľ Peter II. zdraví vojenské jednotky pred katedrálou v Belehrade na jar 1941.

urgentné prípravy na útok proti kráľovstvu, ktorý nasledoval po katastrofickom bombardovaní Belehradu v skorých ranných hodinách 6. apríla na pravoslávnu Veľkú noc. Nemecké, talianske a maďarské jednotky vtedy vtrhli do krajiny z viacerých smerov.

Na základe správy, že sa v Belehrade uskutočnil štátny prevrat, Hitler okamžite zvolal vojnovú radu, na ktorej sa dohodli, že okrem plánovanej operácie Marita proti Grécku zaútočia i na Juhoosláviu. Tým sa malo zabrániť prípadnému nasadeniu kráľo-

Pred vojenským úradom v Subotici sa začiatkom apríla 1941 sústredili nákladné autá, tanky a iná vojenská technika.

vskej armády na pomoc Grécku a vytvoreniu druhého – solúnskeho frontu, ako sa to stalo v prvej svetovej vojne.

Hitlerovým plánom s krycím názvom Direktíva číslo 25 sa porušili ustanovenia Protokolu o pristúpení Juhooslávie k Paktu troch veľmocí a dohodnuté záruky. Armádne velenie v Belehrade vypracovalo plán obrany

R-41, na základe ktorého sa mali kráľovské vojská rozmiestniť pozdĺž hraníc s Rumunskom, Bulharskom, Albánskom, Nemeckou ríšou a Maďarskom. Tento dlhý front malo brániť sedem skupín armád.

Za hlavného veliteľa vymenovali predsedu vlády, armádneho generála Simovića. Slávny vojvodca z prvej svetovej vojny Petar Bojović sa vrátil z dôchod-

skupina z Maďarska smerom na Belehrad. Hlavný útok sa však uskutočnil z Bulharska, kde sa nachádzala 12. armáda pod velením poľného maršala Wilhelma Lista. Po prielome macedónskeho frontu mal postúpiť k Nišu a zaútočiť z juhu na Belehrad.

V noci z 5. na 6. apríla 1941 Nemci obsadili Síp na Dunaji. V rámci samostatnej operácie Trestná odplata zhodili za úsvitu

ku do služby a stal sa zástupcom formálne najvyššieho veliteľa vojenských síl kráľa Petra II. Premiér sa pokúšal rozzúreného Hitlera upokojiť urgentnými diplomatickými prostriedkami. Ubezpečoval ho, že Juhooslávia zostane neutrálna, tým sa však iba usiloval získať čas na prípravu obrany.

Nemci však nečakali, v deň svadby Simovićovej dcéry zaútočili bez vyhlásenia vojny. Juhooslávská armáda dokázala zmobilizovať iba dve tretiny bojovej kapacity – 28 peších a tri jazdecké

6. apríla na hlavné mesto bomby s hmotnosťou tisíc kilogramov. Už pri prvom zásahu zničili hotel Avala, kde zahynul aj minister výstavby Franjo Kulovec. Celkovo počas bombardovania prišlo o život 10-tisíc Belehradčanov. Zničená bola i Národná knižnica Srbska, v ktorej ľahla popolom väčšina textov neoceniteľnej hodnoty. Útok riadil veliteľ 3. leteckej flotily genpor. Alexander von Lehr.

Nemecké lietadlá zaútočili aj na ďalšie väčšie mestá – Niš, Leskovac, Kragujevac, Nový Sad, Sarajevo, Mostar a Banja Luka. Prekvapili tým rozospatých občanov, ktorí hľadali úkryt v pivniciach. Nepriateľ zasiahol ciele mimoriadne presne, pretože mu v tom pomáhali tzv. volksdeutscheri, miestni Nemci. Ešte pred vojnou z Juhooslávie ušiel do Nemecka kapitán Vladimír Kren, neskôr za zásluhy veliteľ vzdušných síl Chorvátska, s plánmi rozmiestnenia „zálohových“ vojenských letísk v celej krajine.

K obrane Belehradu prispela Prvá stíhacia brigáda Juhooslávanského kráľovského vojenského letectva (JKRV), ktorej príslušníci sa zrazili nad mestom so „šľukami“ (Junkers Ju 87) sprevádzajúcimi messerschmitty. Prvý deň protivzdušná obrana zostrelila nemecké prieskumné lietadlo neďaleko dediny Donji Dušnik v južnom Srbsku.

Mimoriadna odvaha, ale aj zrada

Vláda vydala vyhlásenie o začiatku vojny s Nemeckom a ro-

ka do Juhoslávie

zhodla o všeobecnej mobilizácii, ale to už bolo veľmi neskoro. Zo strategického hľadiska zaujalo mesto Zemun, dnes súčasť Belehradu, pretože sa tam nachádzalo velenie vzdušných síl a námorníctva. Piloti, ktorí bránili oblohu nad hlavným mestom, preukázali mimoriadnu odvalu a obetavosť, čo vyvolalo obdiv aj medzi Nemcami.

Bombardovacie pluky viac-

zala kontakt s Talianmi v Albánsku, zatiaľ čo väčšia časť 12. armády postupovala proti gréckym jednotkám a britskému expedičnému korpusu v Trácii.

Kruh agresorov sa uzatváral

Nemci Niš zbombardovali 8. apríla, pričom zahynulo vyše 600 civilistov. Nasledujúci deň do mesta vstúpili pozemné jednotky Wehrmachtu. Hlavný útok

Najvyššie velenie vydalo rozkaz číslo 120 o sústredení vojakov na líniu Metochia – Kosovo – Kragujevac – Belehrad. Podľa neho sa mala 5. armáda stiahnuť, no neexistoval skutočný základ pre uskutočnenie tejto direktívy. Realistickejšia bola výzva vydaná v ten istý večer, aby vojaci bojovali proti Nemcom, kdekoľvek sa nachádzajú.

Bez spojenia niet ani velenia

Posledné zasadnutie Simovićovej vlády na juhoslovanskom území sa uskutočnilo 15. apríla v Nikšići, na ktorom dospeli k záveru, že Juhoslávia nebude kapitulovať ako štát, ale iba jej armáda, zatiaľ čo sa vláda a kráľ presunú do zahraničia, aby pokračovali v boji. Kráľovská rodina a ministri odišli do exilu v Londýne, kde boli pod dohľadom britskej spravodajskej služby. Po vojne im nové komunistické úrady zakázali návrat do vlasti.

Splnomocnení zástupcovia najvyššieho velenia kráľovskej armády – bývalý minister zahraničných vecí Aleksandar Cincar-Marković a generál Radivoje Janković podpísali 17. apríla v budove československého veľvyslanectva v Belehrade akt o kapitulácii ozbrojených síl, ktorý im nadiktoval generál Weichs.

Pri analýze príčin rozpadu Juhoslávie v roku 1941 je dôležité si uvedomiť, čo urobila vláda od 27. marca do 6. apríla a čo kráľovská armáda a jej velitelia. Faktom zostáva, že mobilizácia nebola efektívna, pred nepriateľskou ofenzívou sa na obranných pozíciách rozmiestnilo iba jedenásť divízií a vojenský plán bol nedostatočne organizovaný.

Navyše väčšina Chorvátov sa vzdala nemeckým jednotkám bez boja. Svedčí o tom skutočnosť, že novovzniknutá armáda krátko po založení Paveličovho štátu disponovala až 31 generálmi, 228 plukovníkmi, 245 podplukovníkmi, 254 majormi a 1 005 kapitánmi zo zaniknutej Juhoslovanskej kráľovskej armády.

Pád Juhoslávie, ktorá už bola predtým hlboko rozdelená, sa ukázal ako nevyhnutný. Armáda nebola pripravená na boj s Nemcami a všetky plány, ktoré existovali na obranu krajiny, narušila vzbura chorvátskych generálov a dôstojníkov.

Už v prvých dňoch vinou rozvratu v najvyššom velení jednotky nevedeli, čo majú konať, chýbalo im vzájomné spojenie a konkrétne príkazy. Plán obrany bol povrchný a od začiatku odsúdený na zánik, pretože armáda nemala pozdĺž celých hraníc na to potrebné prostriedky. Jediný výraznejší odpor kládla proti talianskym vojskám v Albánsku.

(krátené, medzititulky redakcia Bojovník)

krát úspešne napadli nemecké obrnené kolóny postupujúce z Bulharska, aj niekoľko letísk na území Maďarska, Bulharska a Rakúska. Napriek zrade časti chorvátskych a slovinských pilotov letecké posádky zložené z dôstojníkov a poddôstojníkov všetkých národností vykonávali svoju službu bezchybne a zomierali v nerovnoprávnom boji so silnejším nepriateľom.

Málo sa vie o tom, že prvé samovražedné útoky na nemecké lietadlá, ktoré sa pôvodne pripisovali sovietskym pilotom, uskutočnili ich juhoslovanskí kolegovia počas Aprílovej vojny. Hoci bol odpor JKRv hrdinský, rýchlo sa utlmil. Vinou zrady a piatej kolóny, ktorá navigovala lietadlá nacistov, boli letiská v Juhoslávii postupne zničené.

Niekoľko lietadiel, ktoré zostali, zničili ich posádky, aby sa nedostali do rúk nepriateľa. Viacerí piloti sa pokúsili odletieť do ZSSR a Grécka, no väčšina zahynula pri haváriách v dôsledku extrémne zlých poveternostných podmienok. Tí, ktorým sa to podarilo, pokračovali v bojoch v rámci spojeneckých vzdušných síl.

Kľúčový prielom uskutočnila nemecká 12. armáda z Bulharska, ktorá sa už predtým chystala na inváziu do Grécka. Jej vojaci obsadili moravsko-vardarské údolie a odrezali tak juhoslovanskú armádu od akejkoľvek novej podpory spojencov. Už 7. apríla vstúpili do Skopje. Jedna nemecká obrnená divízia sa rútila na západ a čoskoro nadvia-

zo severozápadu sa uskutočňoval z oblasti Klagenfurtu, Graza a Nagykanizse, kde sa sústreďovali jednotky 2. armády generála Weichsa. Jej 46. obrnený korpus rýchlo postupoval zo severozápadu do Belehradu a narazil iba na slabý odpor. Pred ním totiž stáli zväčša Chorváti, ktorí urobili pre zastavenie nemeckých vojsk pramálo, naopak, mnohí okupantov vítali.

Nemecké jednotky vstúpili do Záhrebu 10. apríla, kde v mene náčelníka Anteho Paveliča plukovníka vo výslužbe Slavko Kvaternik vyhlásil Nezávislý štát Chorvátsko. Vlatko Maček v rozhlase vyzval členov svojej roľníckej strany, aby boli lojálni k tzv. tretej ríši.

Taliani záutočili v koordinácii s Nemcami. Ich 2. druhá armáda gen. Ambróza prenikla z Istrie a slovinského pobrežia, 9. armáda gen. Cavaliera zase z Albánska. Juhovýchodný front, ktorému velil generál Milan Nedić, sa tak rozpadol. Nepriateľské vojská obsadili o 9. hodine ráno Niš.

Od 9. apríla Nemci prenasledovali jednotky 5. armády, ktoré sa nachádzali v nižskom úseku. Neďaleko dediny Ljuberađa sa viedli tvrdé boje. Drinská divízia utrpela obrovské straty a stiahla sa k Leskovacu. Keď nemecké jednotky prenikli do údolia Kutiny, hlavnej cesty na Niš, zvyšok juhoslovanskej armády sa pohol k horám. Jednotky 11. obrnenej divízie pokračovali v operácii v údolí Južnej Moravy a smerom na Kragujevac.

Dušan Simović

(28. 10. 1884–26. 8. 1962), armádny generál a juhoslovanský premiér. Rodák z Kragujevaca v roku 1900 absolvoval štúdiá na vojenskej akadémii v Belehrade a vstúpil do Srbskej armády. Zúčastnil sa na oboch balkánskych vojnách v rokoch 1912 a 1913. V prvej svetovej vojne udatne bojoval na solúnskom fronte, kde venoval veľkú pozornosť rodiacemu sa vojenskému letectvu a protivzdušnej obrany. V rokoch 1936 až 1938 zastával post vrchného veliteľa juhoslovanskej armády.

Po prevrate 27. marca 1941 ho mladý kráľ Peter II. vymenoval za predsedu vlády. Bol výrazne proti spolupráci s fašistickými krajinami, dokonca pohrozil Petrovi II., že pokiaľ by toto spojenectvo odobril, nariadi letectvu, aby bombardovalo kráľovský palác. Novým vrchným veliteľom sa stal 13. apríla na Simovićov návrh Danilo Kalafatović. Súčasne ho poverili vyjednávaním s Nemeckom o prípadnom prímieri, ktoré malo byť ustanovené podľa vzoru kapitálcie Francúzska z júna 1940.

Po skončení 2. svetovej vojny sa Simović vrátil do vlasti. Potom, čo sa komunisti chopili moci, odišiel z verejného života a venoval sa písaniu kníh. Žil a zomrel v Belehrade.

Peter II. Karadjordjević

(6. 9. 1923–3. 11. 1970), tretí a zároveň posledný kráľ Juhoslávie. Rodák z Belehradu oficiálne prevzal žezlo pod svojom otcovi Alexandrovi, ktorého v roku 1934 zavraždil v Marseillais macedónsky terorista Veličko Kerin, no až do završenia plnoletosti ho zastupoval strýko princ Pavol, náchylný na kolaboráciu s nacistickým Nemeckom.

Za najvyššieho predstaviteľa Juhoslovanského kráľovstva a vrchného veliteľa jeho ozbrojených síl vyhlásili Petra II. po prevrate v marci 1941. Po necelom mesiaci však utiekol do exilu v Londýne. Oficiálne nikdy neabdikoval, 29. novembra 1945 ho zosadila z trónu nová vláda vodcu partizánskeho hnutia Josipa Broza Tita. Usadil sa v Spojených štátoch, zomrel v Los Angeles. V roku 2013 jeho telesné pozostatky previezli do Srbska, spolu s manželkou Alexandrou ho pochovali v rodinnej kráľovskej hrobke v Oplenaci neďaleko Kragujevaca.

Maximilian von Weichs

(12. 11. 1881–27. 6. 1954), nemecký poľný maršal. Ako syn vojaka z povolania zo šľachtickej rodiny vstúpil roku 1901 do jazdeckta bavorskej armády. Ako príslušník kavalérie bojoval v 1. svetovej vojne. Po nej slúžil vo viacerých funkciách na generálnom štábe. Ako veliteľ 13. armádneho zboru sa v roku 1938 podieľal na obsadení českých Sudet, v nasledujúcom roku na invázii do Poľska a na čele

2. armády na vpáde do Francúzska, Juhoslávie a Grécka.

V roku 1941 viedol svoju armádu do bitiek o Kyjev, Smolensk a Brajnsk. V auguste 1942 ho Hitler poveril velením Skupín armád B. Keď sovietsky protiútok pri Stalingrade rozdrvil taliansku, maďarskú a rumunskú armádu, von Weichs navrhoval okamžitý ústup, čím stratil führerovu podporu. Ako veliteľ Skupiny armád F operujúcej na Balkáne pripravoval obranu pred prípadným vyložením Spojencov a zúčastnil sa na protipartizánskej vojne. Koncom roku 1944 dohliadal na ústup nemeckých vojsk z Grécka a Juhoslávie. V máji 1945 baróna zajali americké jednotky.

Počas Norimberského procesu ho obvinili o.i. z vojnových zločinov spáchaných v bojoch proti partizánom. Neskôr už nebol zo zdravotných dôvodov stíhaný. Zomrel v Burg Rösbergu pri Bonne.

(ao) Foto: Archív Vojvodiny v Novom Sade

Slovensko zaplatilo krutú daň

(Dokončenie zo str. 1)

Vzdušný útok zlikvidoval z povrchu zemského celé basické mesto a vyžiadal si 1 650 až 1 950 obetí. Počty však nezahŕňajú tých, čo dodatočne zomreli v nemocniciach na následky zranení alebo ich bezvládne telá objavili v sutinách. Toto barbarstvo označované za prvú vojenskú akciu v moderných dejinách namierenú proti bezbranným civilistom vystihol Pablo Picasso na slávnom obraze varujúcom pred brutálnou a zúfalstvom akejkoľvek vojny.

Bombardovanie sa začalo v júni 1944

Hoci ľudácka Slovenská republika vyhlásila vojnu Veľkej Británii a Spojeným štátom v septembri 1939 a koncom júna 1941 Sovietskemu zväzu, „do pozornosti“ proti-

Prvé masové bombardovanie bratislavskej Apolky americkými vzdušnými silami sa odohralo 16. júna 1944. Dym videli až vo Viedni.

hynulo, 115 bolo zranených ťažko a 580 ľahko. Bratislava sa prvýkrát ocitla bez plynu a elektriny.

Keď 15. USA AF bombardo-

ných hmôt, ktorý bol potom počas SNP dosť limitovaný.

Niečo iné znamenal útok 20. septembra na letisko Kuchyňa – Nový dvor, odkiaľ

stalo ležať úplne zničených 12 nacistických strojov a 29 poškodených. V okrese Malacky bolo zabitých 25 civilistov a 30 ranených.

V ten deň sa stala terčom útokov 15. USA AF opäť Apolka, ktorej uštedrilo definitívnu ranu 56 bombardérov s 544 ťažkými bombami. Americké vzdušné sily sa vrátili do hlavného mesta ešte štyrikrát: 14. októbra a 6. decembra 1944, v nasledujúcom roku 7. februára. Posledný raz „navštívili“ Bratislavu a súčasne i Slovensko 26. marca 1945, keď sa zacieli aj na zoraďovací stanicu pri Rači. V zničených železničných vagónoch zomrelo 13 nemeckých vojakov, ale aj 10 väzňov a v priľahlej obytnej časti Rendez desať miestnych obyvateľov.

Samozrejme, Američanom to nemôžeme vyčítať. Tisova vláda bola v hlbokom predklone voči hitlerovským nacistom až do skončenia druhej svetovej vojny v Európe oddanou súčasťou osi Berlín-Rím-Tokio, a tak spojenci oprávnene považovali Slovensko za nepriateľské územie.

Obete z Nitry sa slobody nedočkali

To isté platilo aj pre aktivity sovietskeho letectva. Pri kober-

covom nálete na Prešov 20. decembra 1944 prišli o život tri stovky ľudí. Dôvod bombardovania bol jasný: nachádzali sa tam vojenské sklady, sídlo spravodajskej služby SS a NSDAP Sicherheitsdienst, oddiely Hlinkovej gardy a nemecké poľné komando. Úplne bola zničená budova gestapa na Konštantínovej ulici, ktorá sa stala hrobkou pre asi 120 väzňov dovtedy vypočúvaných a mučených nacistami.

Sovietske a rumunské bomby dopadli i na Brezno, Zvolen, Nemecké Pravno, Prievidzu, Handlovú, Topoľčany, Zlaté Moravce... Najviac sa spochybňuje účelnosť leteckého útoku na Nitrú. Ráno 26. marca 1945, tam prichádzali z okolitých dedín cezpoľní na predveľkonočný trh, ktorý vojenské velenie nezrušilo napriek tomu, že už bolo počuť dunenie frontu. Cieľom bombardovania mali byť mestské kasárne a časť Pároviec, no odniesli si ho i viaceré ulice v centre a na Podhradí, priestor pred hlavnou poštou, divadlo či prepošstvo.

Po útoku stíhačiek na protiletadlové batérie štyri desiatky bombardérov 5. leteckej armády Druhého ukrajinského frontu, ktoré v troch vlnách prileteli z letiska Tri duby, zhodili na Nitrú 166 bômb. Celkovo bolo zničených 48 budov, 289 silne a 430 čiastočne poškodených, usmrtených 332 civilistov, 8 slovenských a 5 nemeckých vojakov, uvádza Štefan Košov, autor knihy Nitra, druhé Coventry.

Informačné zdroje Sovietov, žiaľ, nedostali načas správu, že nemecká okupačná armáda sústredená pôvodne v meste pod Zoborom, dva dni pred tým odišla. Už 30. marca v rámci masívnej ofenzívy Červenej a rumunskej armády v smere na Bratislavu a Brno sa Nitrania konečne dočkali slobody.

Foto: archív Múzea SNP

Pri kobercovom nálete na Prešov 20. decembra 1944 sovietske bomby zasiahli aj domy na Hlavnej ulici.

hitlerovskej koalície sa dostala až v súvislosti s blížiacim sa frontom na začiatku leta 1944.

Američania sa zameriavali na strategické priemyselné objekty. Z ich hľadiska bol vari najefektívnejší hneď prvý útok na hlavné mesto 16. júna 1944, kam v priebehu desiatich minút zosypali 370 ton triestivých i fosforových bômb. Terčom sa stali Apollo, ktoré patrilo medzi desať najväčších stredo-európskych rafinérií, a Zimný prístav. Dunajplavba prišla z 21 lodí o 18, ďalšie dve boli ťažko poškodené.

Hrozivý hríbový mrak bolo vidieť až z Viedne. Zápalné bomby zasiahli aj strechu sídelnej budovy Slovenského múzea na dunajskom nábřeží. Viaceré cenné zbierky ľahli popolom. Celkové škody v meste vtedy vyčíslili na 805 miliónov korún, 181 ľudí za-

vala 7. júla 1944 horné Sliezsko, časť smrtonosného nákladu (asi 200 ton bômb) jej zostala a tak sa na spiatocne ceste „zdržala“ pri Dubnici nad Váhom. Najväčší zbrojársky podnik na Slovensku mal výrobné haly pod zemou, preto lietadlá poškodili iba objekty na povrchu. Zahynulo pritom 18 ľudí, vážne zranených napočítali 36.

Dubová bola nešťastná voľba

Spojenci si za svoj cieľ vybrali i druhú, menšiu rafinériu na Slovensku v Dubovej pri Brezne. Osem desiatok bombardérov USA tu 20. augusta v priebehu troch minút poslalo k zemi 180 bômb, ktoré zanechali 8 mŕtvych a 32 ranených. Bolo to veľmi nešťastné rozhodnutie, lebo organizátori Povstania rátili s Dubovou ako s dôležitým zdrojom pohon-

Nemci nasadzovali proti povstalcovi vojenské lietadlá. Po spíške 25 tisíc kusov ľahkých triestivých bômb od 111 amerických bombardérov tu zo-

Po zbombardovaní Nitry 26. marca 1945 zostala z divadla iba predná stena a štyri stĺpy.

Oslobodenie Zvolena

Ján Kašica, tajomník ObV SZPB

Pre niekoho je 14. marec výročím vzniku vojnového Slovenského štátu s prezidentom Tisom na čele. Nuž, a pre nás, antifašistov vo Zvolene, je to dátum oslobodenia nášho mesta od fašistického jarma.

Keďže je Zvolen, nachádzajúci sa v strede Slovenska, križovatkou – cestnou i železničnou – vždy mal strategickú polohu. Preto bol počas Rakúsko-Uhorska sídlom župy, ktorá siahala od súčasných maďarských hraníc až po poľské. Takže aj oslobodzovanie nášho mesta počas druhej svetovej vojny malo strategický význam – ako pre ustupujúcich vojakov wermachtu, ktorí za každú cenu chceli Zvolen udržať, tak aj pre postupujúcu Červenú armádu, ktorá chce-

la čo najrýchlejšie oslobodiť toto strategické mesto a územie. Význam týchto bojov a oslobodenie Zvolena vyzdvihol aj J. V. Stalin, ktorý dal na počesť oslobodenia v Moskve vypáliť slávnostné salvy z diel. Nie náhodou je tu cin-

torín Červenoarmejcov, kde je pochovaných 17280 mladých ľudí, ktorí položili svoje mladé životy za našu slobodu. Tak isto tu máme veľký cintorín vojakov rumunskej kráľovskej armády, na ktorom ich svoj večný spánok našlo 10382.

Preto si tunajšia oblasťná organizácia SZPB napriek pandemickej situácii uctila tento deň tak, ako každý rok polože-

ním venca k pamätníku Červenej armády na námestí SNP vo Zvolene. Nemohli sme uskutočniť oslavy v podobe, na akú sme zvyknutí: s účasťou zástupcov veľvyslanectiev víťazných mocností, vedenia mesta, štátnej správy, armády, ako aj hojným počtom mladých ľudí a najmä našich členovia. Zástupcovia Zvolena na čele s primátorkou Lenkou Balkovičovou položili k pamätníku veniec samostatne a naša oblasťná organizácia SZPB v inom čase. Napriek týmto podmienkam sme nemohli zabudnúť a nevzdať úctu našim osloboditeľom. Veď aj my, všetci, dnes bojujeme, hoci s neviditeľným nepriateľom. A verím, že aj my zvíťazíme nad touto nešťastnou pliahou.

Nech všetci naši občania prežijú toto nešťastné obdobie v zdraví a neklesajú na duchu. Aj naše staré príslovie hovorí, že po každej búrke vyjde slniečko. Hoci zamračené je už dlho, rysuje sa svetlo na konci tunela.

Účastníci spomienky na 76. výročie oslobodenia Zvolena.

foto autor

To je náš pomník

Súťaž o prvenstvo

Martin Krno

V tejto rubrike ma prekvapil článok s titulom Najstarší pomník vojakom ČA. Slávnostne ho odhalili v Michalovciach 23. februára 1945. Vlni som totiž už druhý raz navštívil malebnú podhorskú dedinku Lišov pri Dudinciach a podľa propagačných materiálov práve tam vo februári 1945 postavili na území Československa prvý pamätník osloboditeľom.

Obrátil som sa teda na starostu

Maroša Školníka, ktorý ma informoval, že súčasné miesto pomníka nie je pôvodné. Vojaci Malinovského armády priniesli slobodu Lišovu na Štedrý deň 1944, no ostali tam ešte dva mesiace, pretože neďaleko zamrzol front, a tak sa menšia bojová skupina „zakliesnila“ v tejto hontianskej obci. V tom období ich tam padlo 16, pochovávali ich priebežne a mali pomník neďaleko od toho terajšieho.

Po skončení vojny telá červenoarmejcov úradne exhumovali

a preniesli do spoločného hrobu na cintoríne vo Zvolene. V roku 1975 pri 75. výročí ukončenia druhej svetovej vojny slávnostne odhalili nový pamätník v parku, kde sa nachádza dodnes.

„Momentálne rokujem s ruskou ambasádou o poskytnutí príspevku na jeho obnovu,“ napísal Bojovníku starosta. „Nie sú na ňom uvedené všetky mená padlých vojakov, rekonštrukciou chcem túto nepresnosť doplniť.“ Jediným nosným dokumentom s presnými údajmi o pohreboch padlých je cirkevná matrika. Takže komunikuje aj s evanjelickým farárom.

Ak pôjdete okolo, navštívte Lišov. Má síce iba okolo 220 obyvateľov, ale osem mostov ponad potok, ktorý tvorí os obce, poľovnícky dom, tradičnú izbu s pôvodnými krojmi, jedinečnú galériu masiek z celého sveta, pričom najstaršia má 5000 rokov, výstavnú Stodolu výtvarníka Františka Liptáka, medzinárodné motocrosové a countrycrosové preteky a desiatky historických obydlí vysekaných za tureckých vojen do tufových skál, kde ešte v 60. rokoch minulého storočia bývali ľudia.

Pri pomníku osloboditeľom v Lišove sa v spolupráci so SZPB každoročne koná pietny akt kladenia vencov.

foto autor

Pripomienka v Sásovej

Dušan Mozola, ZO SZPB Sásová

Členovia výboru ZO SZPB v Sásovej v okrese Zvolen položili 5. marca vence k obecnému úradu, v Parku mládeže a na cintoríne. Pripomenuli si tak 76. výročie oslobodenia Pliešovskej kotliny vojakmi rumunskej a červenej armády. Komisia pre mládež, kultúru a šport pripravila rozhlasovú reláciu, ktorú si občania vypočuli o deň neskôr.

Od augusta 1944 do 6. marca 1945 sa aj v našej obci a okolí udiali ťažké boje. Nemeckí vojaci prišli 17. a 18. septembra cez Červeniny a zaujali bojové postavenie na Brále a Hline. Ich počet sa dopĺňal a k priamemu stretu s príslušníkmi paradestantnej brigády, ktorí sa priblížili k domom, prišlo 28. októbra o 6. ráno. Sása bola celý deň pod paľbou, ako z jednej, tak i z druhej strany. Pri prestrelke bolo zničených 21 domov a 7 domov zhorelo. Padlých vojakov 23. októbra občania obce sústredili na cintoríne a pochovali do spoločného hrobu. Koncom roka 1944 a začiatkom roka 1945 začali ťažké boje o pohorie Javorie, ktoré trvali takmer dva mesiace. Po 21. februári 1945 prešli divízie 1. rumunskej armády do útoku a po prelomení nepriateľskej

linie postupovali k Pliešovciam, Babinej a Sásu. Veľké boje sa uskutočnili okolo železničnej trati medzi Bzovskou Lehôtkou a Sásou a Pliešovcami a trvali takmer týždeň. Rumunským vojakom sa 3. marca podarilo obsadiť Zaježovú, 4. marca Pliešovce a Sása bola oslobodená 6. marca. Boje v Sásu si vyžiadali životy 96 rumunských vojakov, 4 vojakov sovietskej armády a 2 občanov obce.

Foto: Peter Brodniansky

Úcta obetiam, vďaka hrdinom

Ján Páček, predseda ZO SZPB Medzibrod

Aj v obmedzených podmienkach sme si 23. marca pripomenuli oslobodenie obce položením kvetov k pomníku spolu so zamestnancami obecného úradu. Pri kultúrnom dome stojí od r. 1964 ako prejav vďaky 40. armáde 2. ukrajinského frontu gen. Malinovského a 4. rumunskej armáde generála Daskaleskua.

V roku 1945 u nás Nemci zriadili veliteľstvo, ktoré riadilo bojovú činnosť v zostávajúcej časti Horehronia. Gestapo tu vypočúvalo partizánov, povstaleckých vojakov a rasovo prenasledovaných. Počas zákazu vychádzania od 18. do 6. ráno odsúdených vraždili na moste a hádzali do Hrona. Niektorí naši obyvatelia sa ukrýva-

li v blízkych lesoch, iní im napriek ohrozeniu života pomáhali stravou, ošatením a informáciami.

Ustupujúca fašistická armáda s cieľom spomaliť postup oslobodzovacích vojsk vyhodila most cez Hron a na železničnej trati rozrezali drevené podvaly až po Lučatín. Postup Červenej armády a Rumunov od Zvo-

lena na Banskú Bystricu prinútil Nemcov a Maďarov uvoľniť obranné zoskupenie pri Podbrezovej a od 18. marca sa začali presúvať na západ, pričom od-

vážali mužov od 18 do 60 rokov a rekvírovali povozy a ťažný statok. Obrana fašistov padla 22. marca a na druhý deň osloboditelia vstúpili do Medzibrodu a obyvatelia si mohli konečne vydýchnuť. Tí, ktorí

boli v lesoch sa vrátili domov.

I napriek pandémie je potrebné najmä mladým pripomenúť boj našich otcov a starých rodičov za oslobodenie spod fašizmu, aby sa na ich hrdinstvo nikdy nezabudlo.

- **Andrejová:** Ľudmila Birišová 60 rokov.
- **Bardejov 1:** Vincent Lukáč 70 a Marta Halžová 65 rokov.
- **Bardejov 3:** Mária Stašková 97, Božena Lovingerová 87, Ján Bašista 81 a Mária Kováčová 70 rokov.
- **Bardejov 4:** Dušan Adamuščin a Ondrej Kubačka 70, Alžbeta Sykačková 65 a Marcel Tribus 40 rokov.
- **Blatná Polianka:** Mária Pallaiová 88 rokov.
- **Bojnice:** Mgr. Oskar Bielik 94 rokov.
- **Bratislava 3:** Elena Hrková 90 rokov.
- **Bratislava 7:** Juraj Krahulec 99, Drahomíra Vozárová 88 a Eva Redlichová 83 rokov.
- **Bratislava 12:** Zdenka Lapáková 90 rokov.
- **Bratislava 20:** Ema Martvoňová 81 rokov.
- **Brusno:** Mária Stolárová 75 rokov.
- **Čaňa:** Štefan Kozma 87, Bartolomej Varga 84, Zdenko Ivan 60 a Anna Bartková 55 rokov.
- **Čierny Balog:** Anna Kvietková 92, Mária Gierťlová 91, Štefan Vozár 83, Jozef Čajka a Anton Medved' 70 rokov.
- **Čierny Potok:** JUDr. Jozef Pupala 70 rokov.
- **Dobšiná:** Elena Szentpéteryová 80 a Zuzana Lachová 75 rokov.
- **Giraltovce:** Vladimír Osif 83, Ján Rubis a Jozef Štefánik 60 rokov.
- **Hnúšťa:** Marta Šitarčíková 75 rokov.
- **Hrnčiarске Zalužany:** Gejza Kantorák 85, Ján Babarík 81, Ladislav Libiak 70 a Michaela Vetráková 35 rokov.
- **Chmeľová:** Demeter Mikul'ak 75 rokov.
- **Chotča:** Ján Liška 81 rokov.
- **Jakubany:** Anna Bakošová 65 rokov.
- **Jakušovce:** Ján Kocák 45 rokov.
- **Jarabina:** Vasil' Dzadík 70 rokov.
- **Jasenie:** Mária Belušková 91, Vladimír Trubač a Anton Havran 70 rokov.
- **Kalinovo:** Oľga Maďarová 91 rokov.
- **Kokšov – Bakša:** Jozef Gabriš 75 rokov.
- **Koňuš:** Martin Elekanič 25 rokov.
- **Kordíky:** Mária Žabková 95 rokov.
- **Košice Juh:** Ľudmila Husvárová 65 a Ing. Matej Marcincák 30 rokov.
- **Košice KVP:** Iveta Hajdová a Ing. Miroslava Šustríková 50 rokov.
- **Košice Sever:** Mária Kardošinová 83, Mária Lipovská 70 a Marta Vargová 55 rokov.
- **Košice Staré mesto:** Štefan Cmorjak 70 a PhDr. Jaroslav Žďára 30 rokov.
- **Košice Stred:** Alojz Haring 96 rokov.
- **Kurov:** Katarína Pituchová 80 rokov.
- **Lastovce:** Mária Mentová 70 rokov.
- **Lehota pod Vtáčnikom:** Mária Belaňová 88 rokov.
- **Lehôtka:** Mária Jančová 91 rokov.
- **Lipany:** Dušan Adamko 65 rokov.
- **Lipovec:** Zdenka Pavlovská 65 rokov.
- **Liptovská Kokava:** Janka Uličná 60 rokov.
- **Liptovská Teplička:** Jozef Pitoňák 75, Gabriela Nahalková a Peter Bulava 70 rokov.
- **Liptovský Mikuláš:** Brig. generál Ján Iľanovský 99 a Mária Polláková 88 rokov.
- **Lučenec II.:** Irena Zambová 95 a Helena Nagyová 80 rokov.
- **Martin, plk. Márie Pelcovej:** Gabriela Kusá 80 rokov.
- **Medzev:** Edita Lachferová 80 rokov.
- **Medzibrod:** Mária Šutáková 70 rokov.
- **Medzilaborce:** Andrej Ufnár 81 a Andrej Lipták 75 rokov.
- **Michalovce:** Helena Čopáková, Alžbeta Havrošová, Helena Hriňová a Kvetoslava Niklasová 82, Marta Ljubisavljevičová 75 a Emília Barnová 65 rokov.
- **Nacina Ves:** Ján Kušník 70 rokov.
- **Nitra – Dolné mesto:** Mikuláš Gál 82 a Tibor Baláž 75 rokov.
- **Nitra – Horné mesto:** MVDr. Ján Černek 91 rokov.
- **Novosad:** Andrej Hancoščák 85 rokov.
- **Očová, gen. Pivolusku:** Ján Pohorelec 75 a Anna Hybská 70 rokov.
- **Parchovany:** Renáta Mrázová 50 rokov.
- **Petrovce nad Laborcom:** Štefan Rovňák 40 rokov.
- **Poltár:** Jolana Zacharová 80 rokov.
- **Prašník:** Štefan Boor 86 a Oľga Mikulčíková 82 rokov.
- **Rajec:** Jaroslav Tillinger 65 rokov.
- **Raslavice:** Andrej Maník 84 rokov.
- **Rimavská Sobota, J. Bolfika:** Vladimír Petríneč 65 rokov.
- **Skalité:** Pavel Čanecký 80 rokov.
- **Sobrance:** Ing. Jozef Ryník 70 a Ing. Marián Lukáč 65 rokov.
- **Stará Turá:** Jaroslav Mikláš 83 rokov.
- **Staškovce:** Jozef Homza 55 rokov.
- **Strážany:** Mária Tuschelová 65 rokov.
- **Streda nad Bodrogom:** Lorand-Laurenc Tokár 65 rokov.
- **Stropkov:** Mária Cichá 86 a Juraj Semančík 75 rokov.
- **Sučany:** Viera Srncová 84 rokov.
- **Svidník:** Mária Fečíková 80, Anna Mikitková a Anna Šmelková 70 rokov.
- **Šambron:** Štefan Petrus 55 rokov.
- **Šarišské Čierne:** Vasil' Koreň 83 rokov.
- **Tlmače:** Agneša Coloňová 70 rokov.
- **Trebišov 2:** Ing. Ladislav Lippai 60 rokov.
- **Trenčín 1:** Karol Steklý 100, Elena Rezníčková a Karol Smržík 81 rokov.
- **Trenčín 2:** Marta Hudecová 82 rokov.
- **Vagríneč:** Anna Krempaská 70, Anna Kseničová 55 a Lucia Želinská 40 rokov.
- **Vyšné Nemecké:** Mária Pallajová 91 rokov.
- **Vyšný Tvarožec:** František Jurek 75 rokov.
- **Závodka nad Hronom:** Mgr. Kvetoslava Tomčíková 65 rokov.
- **Zbudza:** Matilda Ferková 92 a Magdaléna Mandžáková 80 rokov.
- **Zlatá Baňa – Sekčov:** Štefan Kruško 80 rokov.
- **Zvolen – Zlatý Potok:** Ing. Marcela Kršková 65 rokov.

Jubilantom srdečne blahoželáme.

Príkladom mu je otec

Milan Urban, predseda ObIV SZPB Trebišov

Člen ZO SZPB v Michal'anoch mjr. v.v. Pavol Hlad sa dožíva 80 rokov. Rodák zo Soli bol primár, aby si vojnu pamätal, ale spomienky rodičov ho formovali od detstva. Nálety lietadiel, evakuácia ľudí a rodný dom, ktorý s ďalšími v dedine zapáli ustupujúci fašisti. Hoci otec Ján nebol vojakom, ako 25-ročný sa od začiatku zapojil do Povstania. V partizánskej skupine Čapajev bojoval v Slanských horách. Začiatkom jesene 1945 ho povolali aj proti Banderovcom.

A keďže jablko nepadá ďaleko od stromu a Pavol má dodnes otca v úcte, po vojenčine v roku 1964 sa stal príslušníkom ZNB. Začínal v trebišovskom okrese na obvodných oddeleniach v Novosade, Čelovciach a cez kriminálku v Trebišove a Strednú odbornú školu MV bol až do dôchodku náčelníkom obvodného oddelenia v Michal'anoch.

S manželkou Erikou vychovali dcéru Ivetu a syna Jána. Hoci funkciu tajomníka ZO už prenechal mladším, za mnohé významné, ktoré dostal spomeňme aspoň Pamätnú medailu SNP a medailu ZNB udelenú ministrom vnútra. Všetci mu želáme pevné zdravie a „mnohaja blahaja lita“.

Odišla prvá pionierka

Dušan Rybanský, predseda ZO SZPB Košice-Juh

Vo veku 82 rokov zomrela 12. februára obeť členka viacerých organizácií Viera Záhorčáková-Bugošová. Príčinou otca sa jej srdcovou záležitosťou stala práca v SZPB, ktorej obetovala veľa zo svojho voľného času. Bola prvá, ktorá skladala pioniersky sľub na Nám. osloboditeľov v Košiciach.

Narodila sa 18. októbra 1938 v pokrokovej učiteľskej rodine. Jej osobnosť formoval najmä otec Alexander Andrášik, vojak 1. česko-slovenského armádneho zboru v Sovietskom zväze, ktorý ju viedol k láske k vlasti a boju proti fašizmu. Ako učiteľka i skupinová vedúca vo voľnom čase viedla záujmové krúžky, navštevovala s deťmi pamätné miesta, organizovala besedy s priamymi účastníkmi odboja.

V roku 1983 založila v mestskej časti Juh, kde bývala, základnú organizáciu SZPB. Po roku 1989 sa podieľala na obnove odbojárskeho hnu-

tia a jeho propagácii. Predsedníčkou ZO sa stala v roku 1995 a bola ňou 19 rokov do zlúčenia niekoľkých organizácií. Organizovala novoročné stretnutia členov z celého mesta.

V deťoch a študentoch videla veľký potenciál rozvoja, šírenia významu odboja a vyzdvihovania hrdinských činov priamych účastníkov. Ako vojnové dieťa spoluorganizovala pochody vďaky k pamätným miestam bojov a obetí fašizmu. Mladí si ju vážili, starší zároveň obdivovali jej elán, zápal pre dobré veci, ktoré vždy dokázala uskutočniť.

Jej zásluhou získala ZO v roku 2017 Cenu starostu mestskej časti Košice-Juh. Ona sama získala napr. Bronzovú a Striebornú plaketu J.A. Komenského za osobný prínos a prácu v prospech rozvoja školstva, Pamätnú medailu SZPB, či Čestné uznanie Národného ukrajinského zväzu účastníkov vojny a v roku 2018 jej starosta udelil Cenu mestskej časti Košice-Juh. Ocenením, ktoré si najviac cenila bola Medaila Milana Rastislava Štefánika III. stupňa (bronzová).

Navždy sme sa rozlúčili

■ **Banská Bystrica – Stred:** s 97-ročným Jánom Mojžišom a 72-ročným Jánom Hudecom.

■ **Cetuna:** s 99-ročnou Alžbetou Gašparíkovou.

■ **Ladomirová:** so 71-ročným Jánom Rudým.

■ **Rimavská Sobota 2:** so 66-ročným Ľubomírom Majanom.

■ **Sliač:** s 95-ročnou Zuzanou Závackou.

■ **Stará Ľubovňa:** s 81-ročným Františkom Krámerom.

■ **Svidník:** so 79-ročnou Annou Kurečkovou.

■ **Uderiná:** s 58-ročným Pavlom Fridrichom.

■ **Vranov nad Topľou:** so 70-ročnou Ing. Katarínou Sabolčákovou.

Česť ich nehynúcej pamiatke!

Za Jánom Katrenčiakom

Štefan NOVÁK, tajomník ZO SZPB D. Kubín

Vo veku 95 rokov nás 5. marca navždy opustil dlhoročný člen našej ZO a priamy účastník protifašistického odboja.

Ján Katrenčiak sa narodil 27. apríla 1925 v L. Mikuláši, kde narukoval začiatkom roka 1944. Hneď po vyhlásení mobilizácie sa zapojil do SNP. V zostave pešiakov sa na prvom boji stretnutí s nemeckou armádou aktívne zúčastnil v priestoroch Liptovskej Anny.

Po potlačení Povstania posilnil partizánsku skupinu Signál v oblasti Chočských vrchov. Tu sa až do oslobodenia podieľal na plnení bojových a taktických úloh na podporu postupujúceho frontu. Za svoju odbojovú činnosť bol vyznamenaný mnohými medailami a oceneniami, napr. Radom SNP II. triedy. Z rúk veľvyslanca Ruskej federácie si 21. 2. 2020 prevzal medailu k 75. výročiu víťazstva nad fašizmom.

V Jánovi Katrenčiakovi strácame aktívneho člena, ktorý sa napriek vysokému veku a zdravotným obmedzeniam vždy svojou účasťou na spomienkových pietnych akciách snažil uctiť si pamiatku svojich spolubojovníkov.

Vojnový zločinec, píše vnučka o dedovi

(Dokončenie zo str. 1)

Celkovo má podľa litovských historikov Noreika na svedomí takmer 6 000 obetí a predpokladá sa, že sa aktívne zapojil do masakry v Plunge, v ktorom prišlo o život podľa odhadov 1 700–1 800 Židov. Noreika je považovaný za jedného z organizátorov litovského holokaustu. Ten patril v pomere k obyvateľstvu medzi najtragickejšie. V Litve totiž v dôsledku systematickej likvidácie zahynulo až 95 % miestnych Židov.

Z koncentráku do väzenia KGB

V roku 1943 však generál Búrka padol. Otvorene sa staval proti vytvoreniu litovských jednotiek SS, Nemci ho preto poslali do koncentračného tábora Stutthof. Po oslobodení sa vrátil do sovietskej Litvy a opäť začal s ilegálnou odbojovou činnosťou.

Tej sa však nevenoval dlho. V marci 1946 ho zatkla KGB a v novembri ho odsúdila na

trest smrti, ktorý bol vykonaný vo februári 1947.

Fotiová sa pravdu o svojom starom otcovi dozvedela od svojej mamy, ktorá začala postupne zbierať podklady pre knihu o otcovi. Nestihla ju dokončiť, preto o to na smrteľnej posteli požiadala svoju dcéru. Tá bola šokovaná, keď prvýkrát zavítala do Litvy a zistila, že jej starého otca vnímajú ako národného hrdinu. Proti tomu sa ostro ohradila a začala v Litve zhromažďovať dokumentáciu pre dokončenie knihy.

Kolaboranti ako piliere národnej identity

V súčasnej Litve si však Fotiovej interpretáciu neprípúšťajú. Po Noreikovi sú pomenované ulice, škola, má niekoľko pamätníkov. Jeden dokonca na Litovskej akadémii vied.

Jednoducho, tak ako v Lotyšsku, Estónsku, či na Ukrajine, aj v Litve miestne postsovietske

politické elity stavajú národnú identitu na odpore voči ZSSR. Bez ohľadu na to, kto v skutoč-

Keď ľudskoprávny aktivista rozbil pamätnú tabuľu J. Noreiku na budove vedeckej knižnice, nechal primátor Vilniusu vyrobiť a osadiť novú.

Foto: defendinghistory.com

nosti boli jednotlivci alebo organizácie vzdorujúce sovietskej moci. V Lotyšsku, Estónsku či na Ukrajine pôsobili dobrovoľnícke oddiely SS (ukrajinskí esesáci sa dokonca podieľali na potlačaní SNP, estónskych zastihol

koniec vojny na území Čiech), ale tiež rôzne krajne pravicové organizácie, ktoré sa v boji proti

sovietskej nadvláde neštítali ani spojenectva s nacistami.

Zodpovední za etnické čistky

To je príklad Ukrajinskej povstaleckej armády (tzv. banderovci), alebo Lesných bratov (an-

tisovietskej odbojovej organizácii v Estónsku). V Lotyšsku a Litve sa protisovietsky odpor formoval najmä do rôznych policajných a trestných oddielov. Tieto zoskupenia pomáhali nacistom pri „špinavej práci“. Nešlo pri tom len o protisovietsky odboj, ale aj o vojnové zločiny, represie voči civilistom či etnické čistky.

Preto sú mnohé osobnosti z Panteónu pobaltského boja za nezávislosť osobne zodpovedné za vojnové zločiny či zločiny proti ľudskosti. Snahy o ich objektívne zhodnotenie sú však často diskreditované argumentáciou, že ide o ruskú propagandu. A tak jediná prípustná interpretácia zamlčiava kolaboráciu s nacistickým Nemeckom a do popredia kladie odboj proti ZSSR.

Toto je realita troch členských štátov EÚ a NATO (štvrť, Ukrajina, sa o takýto status horlivo usiluje). Západ tak už niekoľko rokov pokrytecky ticho toleruje rehabilitáciu kolaborantov iba preto, lebo to posilňuje antiruský naratív v týchto krajinách.

Esesák sa vyhne trestu

Súd s mužom, ktorého totožnosť verejnosť nepozná a je označovaný len ako Harry S., nebude pokračovať. Dôvodom je podľa súdu v nemeckom Wuppertale neschopnosť obžalovaného viesť obhajobu uceleným a zrozumiteľným spôsobom.

Muž mal podľa obžaloby pôsobiť od júna 1944

Biedny obed väzňov budujúcich koncentrák Stutthof v septembri 1939.

foto archiv USHMM

do mája 1945 ako strážca v koncentračnom tábore Stutthof v blízkosti Gdaňsku. Ďalej podľa obžaloby existujú silné dôkazy usvedčujúce Harryho S. z toho, že strážil transport 598 väzňov do tábora v Osvienčime, kde následne 596 z nich zahynulo v plynových komorách. Obžalovaný bol súčasťou 11 člennej skupiny dozorcov a predpokladá sa, že pôsobil vo vnútri tábora, prípadne na strážnej veži.

Aj v koncentračnom tábore Stutthof sa diali zverstvá známe z iných táborov. Väzni boli popravovaní v plynových komorách, trpeli podvýživou a nedostatočnou hygienou. Väzňov následne sužovali epidémie. V Stutthofe dokonca prebiehali aj obmedzené pokusy o výrobu mydla z ľudského tuku.

Koncentračný tábor Stutthof bol oslobodený ako posledný – až 9. mája 1945 48. armádou 3. bieloruského frontu. Predpokladá sa, že od septembra 1939 do mája 1945 týmto táborom prešlo 110 000 ľudí, z ktorých 65 000 neprežilo. Väčšinou Židov, nežidovských Poliakov, partizánov či sovietskych vojnových zajatcov. (JK)

Afroameričania boli ako Židia

Braňo Ondruš

Nástup nacizmu pochopili ako hrozbu aj Afroameričania. Navyše si mnohí z nich začali viac uvedomovať legalizovanú rasovú diskrimináciu, sociálne a ekonomické utláčanie a davové násillie, ktorého sa voči vlastným občanom dopúšťali Spojené štáty. Americké múzeum pamiatky holokaustu (USHMM) realizuje vzdelávaciu kampaň o tomto období.

Historicky čierne vysoké školy a univerzity sponzorovali židovských profesorov, čím im umožňovali únik z nacistami okupovanej Európy a uľahčovali im vstup do USA. Hoci v americkej armáde vládla prísna rasová segregácia, veľké množstvo černochoz oslobodzovalo porobené národy západnej Európy. Aj Židov.

Lynčovanie, ako za nacistov

Bývalý seržant Leon Bass pripomína, že vnímanie nacistického rasizmu a brutality bolo u Afroameričanov silne ovplyvnené podobnými zážitkami z do-

movy. V čase, keď nacisti v Nemecku verejne lynčovali Židov či komunistov, nemali černoši v USA právnu ochranu pred rovnakým lynčovaním zo strany rovnakých rasistov. Židia v Spojených štátoch v druhej polovici 30. rokov prirovnávali ich prenasledovanie v Európe k brutalite proti Afroameričanom, ako o tom svedčí známa jazzová pieseň „Strange Fruit“ židovského utečenca Abela Meeropola. Báseň Langstona Hughesa „Beaumont to Detroit: 1943“ s hnevom odmieta kontrast americkej vojny za oslobodenie v zahraničí v ére útlaku doma.

Aj nemecká propaganda sa usilovala zužitkovať rasovo segregovanú americkú spoločnosť a vyrábala letáky zamerané na černošských vojakov. Nabádala ich na dezerciu a vytvárala falošné zdanie, že by sa im páčilo lepšie zaobchádzanie v nemeckej armáde.

Rasová diskriminácia plodí fašizmus, varovali utláčani americkí černoši.

foto USHMM

Extrémisti budú pokračovať

Centrum pre analýzy radikálnej pravice upozorňuje, že zákaz pravicovej organizácie Génération Identitaire jej nebráni pokračovať. Zákaz vydalo 3. marca francúzske ministerstvo vnútra. Centrum však odhaluje, že je deravý.

Pokračovanie aktivít potvrdil jeden z bývalých vodcov hnutia. Podľa dvadsiatnika Clémenta Martina budú musieť „na chvíľu pôsobiť online“. Aktivity tiež budú vykonávať prostredníctvom legálnej sesterskej organizácie Les Identitaires, ktorá je personálne prepojená na vedenie Národného frontu Marine le Penovej.

Táto extrémna pravičiarka, samozrejme, proti rozhodnutiu verejnej protestovala, je však zvláštne, že sa k nej pripojila i konzervatívna poslankyňa Európskeho parlamentu Nadine Moranová a jej kolega François-Xavier Bellamy. „Slušná“ európska pravica opäť ukazuje, že fašizujúci radikáli jej nie sú až tak veľmi proti srsti.

Zarážajúci na prípade je aj fakt, že hoci organizáciu ministerstvo zakázalo, jeho oficiálny magazín môže nerušene vychádzať ďalej. Ako zdôrazňuje Centrum pre analýzy radikálnej pravice, toho sa zákaz netýka. (ho)

Vojna – bod obratu

Sociológ Franklin Frazier napísal, že druhá svetová vojna predstavuje bod, v ktorom Afroameričania „už nie sú ochotní prijímať diskrimináciu bez protestov.“ Vo svojej štúdii amerických rasových vzťahov z roku 1944 švédsky sociológ Gunnar Myrdal predpovedal, že dôjde k „redefinícii“ ich postavenia

v dôsledku vojny. Toto obdobie predstavuje kľúčový okamih v boji Afroameričanov o spravodlivejšiu integráciu do americkej spoločnosti.

Celá kampaň amerického múzea pozostáva z 15 dokumentov, článkov, osobných svedectiev a ďalších historických dôkazov a je dostupná na jeho webe.

Majstri o Krompašskej vzbure. Moderné poňatie historického žánru v slovenskom výtvarnom umení sa rodilo na báze sesterskej témy protifašistického odboja – Krompašskej vzbury z 21. februára 1921. Žiaľ, 100. výročie drámy, ktorá si vyžiadala šesť životov, si okrem predstaviteľov tohto spišského mesta a regionálnej tlače nik nepripomenul.

Kontinuitu a žánrovú integritu rozvíjali najvýznamnejšie osobnosti nášho výtvarného života ako základ postojov k najnovším dejinám Slovenska. Tému vzbury a jej následkov prvý zaznamenal **Július Jakoby** v grafike – gumoreze z roku 1925. Dielo vyrástlo z povedomia pokrokovej Krónovej kresliarskej školy v Košiciach, z ktorej vzišiel i **Jozef Fabini**. Zasadacia a knižnica v Krompách ponúka nielen jeho krajinomalbu, ale aj zobrazenia ťažkej práce hutníkov.

Tragédia, v ktorej išlo o prácu a chlieb, sa opäť stala námetom začiatkom 50. rokov. Ide o úchvatné škice a diela **Ctibora Belana**, ktoré realizoval v olejomalbe, rudke, resp. v materiáli takmer totožnom s hutníckou struskou. Súbežne koncipoval slávny *Prechod partizánov cez Váh*. Práve vtedy tvoril kresbové štúdiá a námetovo zavŕšený obraz **Vincent Hložník**, aby sa vzápätí oddal podnetom z protifašistického zápasu. O rok neskôr vzniká *Krompašská vzbura* **Júliusa Nemčíka**. Rovnako ako Hložník spoznáva a načrtáva si reálie, scénu i podoby aktérov a obetí. Tak sa zrodilo

lo jedno z najrozsiahljších diel novších výtvarných dejín. Hoci, ako si Nemčík spomínal, istý Krompašan zaprotestoval: „Šak to tak nebulo.“

Juraj Collinásy a **Anton Jasusch** spolu s ďalšími košíckými maliarmi vytvorili spomienkové portréty. Nie dejateľov, ale naozajstných hrdinov. Pripomeňme ešte plaketu **Ludwika Korčoša** či monumentálny pomník **Juraja Bartusza** a **Pavla Merjavého**, ktoré odhalili na mieste krvavých udalostí v roku 1971. Sochár Bartusz má svoje kongeniálne dielo k téme oslobodenia v obci Skároš pri Košiciach.

V roku 1977 sa k tejto téme vrátil majster **Ján Ilavský**, ktorý pochádzal zo Spišských Vlách. Rodák z neďalekých Sloviniek **Štefan Novotný** k stému výročiu vzbury vypracoval pamätnú medailu, ktorú vedenie mesta udelilo aj predsedovi SZPB Pavlovi Sečkárovi.

Krompachy majú problémy s pamiatkami. Od roku 2004 tu už nepôsobí mestské múzeum (niekdajšie Múzeum Krompašskej vzbury), od roku 1981 nestihli zaregistrovať *Pamätník oslobodenia* (autori **Arpád Račko** a **Pavol Merjavý**) ako národnú kultúrnu pamiatku. Určite im pomôžeme, inak by nám to neodpustil Ladislav Novomeský, ktorý pri 10. výročí vzbury uverejnil v DAV-e stať o zlých sociálnych pomeroch v novej republike. Podstatnú časť článku venoval udalostiam v Krompachoch. **Ladislav Skrak**

Július Nemčík – Krompašská vzbura, olej 1952.

Na vaše otázky odpovedá Braňo Ondruš, bývalý štátny tajomník MPSVR SR.

V piatom čísle ste písali o opatrovateľskom príspevku v prípade, ak sa penzista stará o iného penzistu. Má právo na opatrovateľský príspevok aj iný člen rodiny a musí ísť vždy o starostlivosť o nevládneho dôchodcu?

Mária, Nove Zámky

Nárok na príspevok má aj iný člen rodiny. Napríklad rodič, ktorý sa stará o svoje dieťa staršie ako 6 rokov, alebo dospelé dieťa, ktoré sa stará o rodiča. Opatrovateľom môže byť aj starý rodič, vnuk, vnučka, súrodeneц, nevesta, zať, svokor, svokra, švagor, švagriná, neter, synovec, prípadne iný človek, ak má s opatrovaným spoločné trvalé alebo prechodné bydlisko. Opatrovateľ musí mať rozhodnutie úradu práce, sociálnych vecí a rodiny o nároku na takúto starostlivosť. Potom treba požiadať o príspevok na opatrovanie.

Základná výška príspevku na rok 2021 je 476,74 € mesačne. Zvýši sa o 100 € mesačne, ak je opatrovaným nezaopatrené dieťa a opatrovateľ nemá nijaký iný príjem. Naopak sa môže aj znížiť, ak má opatrovaný príjem vyšší než 2-násobok (v prípade dieťaťa 3-násobok) sumy životného minima (aktuálne ide mesačne o 429,66 €, resp. 294,24 € u dieťaťa). Taktiež sa kráti, ak je opatrovaný vyše 30 dní hospitalizovaný a opatrovateľ s ním nie je ako jeho sprievodca. Za opatrovateľa v produktívnom veku platí štát zdravotné i dôchodkové poistenie, na to druhé sa treba prihlásiť v pobočke Sociálnej poisťovne.

Opatrovateľ môže aj pracovať, ale jeho pracovný príjem nesmie presiahnuť dvojnásobok sumy životného minima (429,66 € mesačne) a charakter práce musí preukázateľne umožňovať každodennú starostlivosť o opatrovaného. Opatrovateľ môže navštevovať denný stacionár (dieťa školu). A pre prípad dovolenky je možné využiť tzv. odľahčovaciu službu max. 30 dní v kalendárnom roku.

pomôcky: RUN, TÁLES, AMILAN, KOMEN, IO	obracia smerom dole	ateróm, po česky	jednoliaty kamenný kus	osobné zámeno	autor výroku: J.J. ROUS-SEAU	futbalový klub v Madride	utečiem	neklep	●	všetko v poriadku	prikazuj	spevohra	poháňajúci stroj
osamelo					behat, po anglicky značka iridia				zákop				
1. časť tajničky									váženský dozorca				
iba				dom. meno Radoslavy					aerób, po česky		kremácia, po česky		
				nevábim							nádobka na atrament		
jedovatá rastlina					nočný vták						MPZ Rumunská		
					zbytočne						tropický jašter		
popolievaj						obyvateľ Moravy							
						mľčanlivý							
japonské umelé vlákno							polovica					staroegyptský posvätný býk	hlúpa žena
							usušená tráva						
●	domáce meno Izabely	starogrécky filozof						drevená stavba					
		vokalizovaná predložka						maďarský zápor					
mesiac Jupitera			kenský atlét						časť atlasu				
			EČV Revúcej						EČV Malaciek				
2. časť tajničky													
belgický spevák						milenec Fatimy							zvrtné zámeno

Správne vylúštenie tajničky z č. 5 znie: **...tlní pocit vlastnej viny.** Knihu posielame **Vladkovi Milanovi z Krpelian.**

Vylúštenie tajničky posielajte na adresu: Redakcia Bojovník, Štúrova 8, 815 72 Bratislava, alebo na e-mail: bojovník@szpb.sk.

ZRNKÁ HUMORU

Bola som v obchode. Kúpila som si tri fľašky vína: jedno španielske, jedno gruzínske a jedno chorvátske. Nech aspoň moja pečenka cestuje po dovolenkových destináciách, keď ja musím sedieť doma.

* * *

Nehovor, že nemôžeš, keď nechceš. Lebo veľmi skoro príde obdobie, keď to bude oveľa horšie: pre zmenu síce budeš chcieť, ale nebudeš môcť.

* * *

Dvaja montéri v dielni:

– Daj mi francúzák...

– Čože??? No, dobre. Cmuuuuk!!!

– Kľúč, ty idiot!!!!

* * *

Výšetrovateľ sa po príchode na miesto činu pýta policajnej hliadky: Čo sa tu vlastne stalo?

Nebudete tomu veriť, žena zabila svojho muža, lebo jej prešiel v topánkach po čerstvo vytretej podlahe.

A prečo stojíte pred dverami a nejde zabezpečiť miesto činu?

Zbláznili ste sa!?! Ved' ešte stále úplne nevyschla!

* * *

Pozor, pozor, pozor!!! Dôležité varovanie všetkým milovníkom kávy. Podľa mojich najnovších zistení káva vyvoláva záchvaty výbušnej agresivity. Včera som mal v krčme 12 pív a moja manželka si doma dala dve kávy. Neviete si predstaviť, aká bola ku mne agresívna, keď som po polnoci prišiel domov.

* * *

Mami, a čo robil bocian, keď ma priniesol?

Najskôr tri dni chľastal s kamarátmi a potom to dva dni vyspával.

* * *

Včera som sa svojho čarovného zrkadla spýtala, či je niekto krajší než ja. Sviňa jedna! Ešte stále mi diktuje mená...